

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ННІНОТ
Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія

СЕМЕШКІНА ХРИСТИНА ДМИТРІВНА

кваліфікаційна робота на тему:

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ

Науковий керівник:

к.е.н., доцент Петрушка О. В.

ТЕРНОПІЛЬ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ.....	6
1.1. Безробіття як соціально-економічна проблема та необхідність соціального страхування громадян від безробіття.....	6
1.2. Теоретико-концептуальні та правові аспекти соціального страхування безробітних осіб.....	13
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ БЕЗРОБІТНИХ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ.....	20
2.1. Джерела формування доходів бюджету Фонду загальнодержавного обов'язкового соціального страхування на випадок безробіття.....	20
2.2. Порядок надання фінансової допомоги та здійснення соціальних виплат по безробіттю.....	25
2.3. Характеристика основних напрямів діяльності Державної служби зайнятості та аналіз програм з працевлаштування, підвищення кваліфікації та перепідготовки безробітних.....	32
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ БЕЗРОБІТНИХ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ.....	39
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

ВСТУП

Усі країни світу в тій чи іншій мірі стикалися з проблемою безробіття. Зі зростанням чисельності не працевлаштованого населення, тим громісткішими можуть бути проблеми та соціально-економічні результати діяльності держави. Зниження рівня безробіття є пріоритетним для Урядів країн, які впроваджують нові стратегії щодо: створення робочих місць, інвестування в освітню галузь, підтримки підприємств та соціальних програм. Рівень безробіття чітко вказує на стан економічного розвитку країни. В розвинених країнах світу спостерігається низький рівень безробіття, адже в них є стійка до загроз і небезпеки економіка країни та система освіти, а у країнах з війнами та політичною нестабільністю рівень безробіття може бути доволі високим. З початком воєнних дій на території України загальний рівень безробіття зріс при стрімкому скороченні офіційно зареєстрованих безробітних. Даний процес обумовлений значною зовнішньою міграцією населення, скороченням чисельності населення (загибелі) внаслідок ведення війни, а також чинниками політичного характеру, що стосується реєстрації безробітної особи – чоловіків працездатного віку.

Питаннями безробіття, його проблематикою вирішення, необхідністю соціального захисту населення у випадку безробіття, діяльності Державної служби зайнятості займаються багато науковців та практиків, зокрема: Бондаренко С., Войтович Р., Гонтар З., Дмитрієва О., Кифяк В., Кравець І., Крушинська А., Кудрицький О., Оприщенко А., Петрушка О., Студеннікова Ю., Толуб'як В. та інші.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є аналіз сучасного стану практики і проблематики соціального страхування безробітних громадян в Україні та державного сприяння зайнятості населення. Сформулювати практичні рекомендації щодо удосконалення системи соціального страхування безробітних громадян та визначити напрями підвищення зайнятості в Україні.

Досягнення поставленої у кваліфікаційній роботі мети потребує вирішення наступних завдань:

- висвітлити теоретичні аспекти та нормативно-правове забезпечення соціального страхування безробітного населення;
- розкрити економічний зміст безробіття та необхідність державного соціального страхування на випадок безробіття;
- охарактеризувати базові напрями соціального страхування на випадок безробіття громадян: соціальна допомога, соціальні послуги в діяльності Державної служби зайнятості;
- проаналізувати джерела формування доходів та напрями використання коштів Фонду ЗДССБ;
- оцінити ефективність здійснення соціальних виплат та надання фінансової допомоги по безробіттю;
- намітити стратегічні орієнтири удосконалення соціального страхування населення у разі отримання статусу безробітної особи.

Об'єктом дослідження виступає система соціального страхування безробітних в Україні та практична діяльність органів Державної служби зайнятості.

Предметом дослідження слугують теоретичні засади і прикладні аспекти забезпечення системи соціального страхування на випадок безробіття та організації діяльності Державної служби зайнятості в частині правового забезпечення, реалізації програм і надання послуг безробітним особам, механізму проведення соціальних виплат та надання інших форм соціальної допомоги громадянам.

При написанні наукової роботи використано різноманітні *методи дослідження*, які сприяли об'єктивності та достовірності дослідницької діяльності, зокрема: теоретичні методи: аналіз літературних джерел з питань соціології, економіки, психології, політології, що дозволило оцінити рівень поставленої проблеми. Співставлення, систематизація та узагальнення знань для детальнішого розуміння змісту питання; логіко-семантичні методи: застосувалися з метою здійснення наукового пошуку взаємозв'язку між абстрактними концепціями та конкретними фактичними даними; синтез, аналіз,

порівняння, дедукція, індукція, узагальнення наукових даних, що сприяло розумінню проблематики та дозволило критично оцінити проблеми безробіття і необхідність сприяння зайнятості населення в Україні.

Інформаційною базою дослідження були фахові наукові статті, публікації у періодичних виданнях, монографічна література, нормативно-правова база з досліджуваних питань, статистичні дані Державної служби зайнятості України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у проведенні комплексного аналізу ефективності державної політики у сфері соціального страхування безробітних; оцінці джерел формування доходів і здійснення видатків за рахунок коштів бюджету Фонду ЗДССБ; визначення впливу соціально-економічних чинників на рівень безробіття в країні та обґрунтування напрямів щодо державного сприяння зайнятості населення.

Практичне значення отриманих результатів. Результати наукового дослідження можуть стати базою для удосконалення державної соціальної політики у частині захисту безробітних осіб. Органи ДСЗ зможуть покращити свою діяльність, а безробітні особи — дізнатися про можливості отримання соціальних допомог по безробіттю та отримати соціальні послуги з працевлаштування, підвищення кваліфікації та перекваліфікації.

Результати дослідження було опубліковано у Збірнику матеріалів конференції XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених *Фіскальна політика України в умовах євроінтеграційних процесів*, Тернопіль: ЗУНУ, 2024. Том 2. на тему: «Основні напрями діяльності ДСЗ у контексті забезпечення працевлаштування, підвищення кваліфікації та перепідготовки безробітних в Україні», а також у Збірнику наукових праць X Ювілейних Всеукраїнських наукових читань пам'яті С. І. Юрія (12 листопада 2024 року) Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 223 с. на тему: «Напрями удосконалення системи соціального страхування безробітних та шляхи подолання безробіття в Україні». Кваліфікаційна робота містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел. Загальний обсяг становить 55 сторінок. Робота містить 7 таблиць, 12 рисунків. Список використаних джерел налічує 52 джерела.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ

1.1. Безробіття як соціально-економічна проблема та необхідність соціального страхування громадян від безробіття

Населення України має високий рівень освіти, професійної кваліфікації та сформовану репутацію високоякісної робочої сили. В міжнародних рейтингах трудових ресурсів Україна володіє статусом країни з доволі високим рівнем людського потенціалу. Значна кількість працівників мають цінний досвід кваліфікованої праці, отриманий не лише в Україні, але і за її межами. Однак, людський потенціал досить складно перетворити на людський капітал при умові економічної нестабільності, тривалого постковідного та воєнного періодів. В умовах воєнного стану людський потенціал значно погіршився, адже значна чисельність населення змушена була евакуюватися закордон з територій ведення військових дій, що обумовило масштабні як зовнішні, так і внутрішні переміщення, загибель значної кількості військових та цивільного населення внаслідок бойових дій і де окупації, заходів, проведених рф з примусової депортації наших громадян з тимчасово окупованих територій на росію. Зважаючи на небезпеку та загрозу життю наших громадян відбувається хаотичний міграційний рух населення, який сприяє зростанню прихованого безробіття, значною втратою робочих місць та пошуком нового працевлаштування на місцях нового проживання, а також зросла кількість неформальних форм зайнятості населення.

Схожі проблеми переживає і вітчизняний бізнес, який очікує на підтримку держави і її допомогу в процедурах релокації та допомогу у відновленні внутрішньо переміщеного підприємництва. Спільні проблеми роботодавців та працівників щодо переміщення бізнесу і відновлення робочих місць на нових територіях проживання населення потребують конструктивних

рішень з питань щодо виживання і відновлення нормального життя і створення відповідних робочих місць в умовах затяжного воєнного конфлікту.

Стійке зростання безробіття населення та зниження рівня його життя в значних обсягах та темпах послужило своєрідним соціальним викликом для країни, з яким вона ще не зустрічалася.

Безробіття є суспільною ситуацією в країні, спричиненою «економічними, політичними або соціальними чинниками, за яких значна частина працездатного населення не може реалізувати свій трудовий і творчий потенціал через обмежену кількість вакантних робочих місць або через свою неконкурентоспроможність на ринку праці» [1, с. 86].

Загалом, безробіття як соціально-економічне явище є властивим ринковій економіці та виступає одним із негативних результатів сутності та природи ринку. Виникнення безробіття обумовлено порушенням макроекономічної рівноваги під дією закону попиту і пропозиції, при якому пропозиція робочої сили перевищує її попит.

Економічний зміст поняття «безробіття» полягає в тому, що не зайняте населення позбавляє частину економічно-активної групи громадян певного обсягу суспільного продукту, відтак величина ВВП в країні суттєво скорочується і держава не спроможна виконувати свої зобов'язання перед власними громадянами.

Соціальна сутність безробіття передбачає те, що непрацюючі громадяни працездатного віку відповідно до чинного законодавства, отримують фінансову допомогу для забезпечення власної життєдіяльності, вони не заробляють фінансові ресурси та не реалізують себе у власній трудовій діяльності. Якщо безробіття є тривалим, то такі особи можуть втратити професійні і виробничі навички, отримують зневіру у власні можливості. Дана ситуація може сприяти професійній деградації особи.

В економічній фінансовій літературі термін «безробіття» здебільшого визначають як соціально-економічне явище, при якому частина працездатного населення має бажання працювати, але не в змозі самотійно знайти роботу.

Закон України «Про зайнятість населення» визначає безробіття як «соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування» [34].

Безробіття, як суспільне явище, може становити загрозу національному розвитку та безпеці країни, адже може стати основною причиною соціально-економічної дестабілізації в країні. Економічна криза попередніх років, спалах пандемії 2019-2020 років, воєнний стан на території України загострили проблему зайнятості населення в Україні та світі, при цьому значно зросла соціальна напруженість суспільства та його політична нестабільність. Безробіття має негативний вплив на соціально-економічний розвиток країни та обумовлює появу ряду проблем:

- «скорочення обсягу ВВП;
- зниження обсягу податкових надходжень до бюджетів різних рівнів;
- зростання витрат держави на соціальну допомогу безробітним громадянам;
- знецінення результатів навчання у закладах освіти;
- хвилю масової дискваліфікації;
- посилення соціальної напруги в країні;
- зниження трудової активності» [12].

Процеси, які проходять на ринку праці, передбачають державний соціальний захист громадян, що включає не лише надання матеріальної допомоги безробітним особам, а і передбачають ряд соціальних послуг таким громадянам щодо працевлаштування, підвищення кваліфікації, перекваліфікацію, допомогу на відкриття власного бізнесу та інше.

Таким чином, держава здійснює ряд заходів, спрямованих на зменшення негативних наслідків безробіття шляхом запровадження загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян на випадок безробіття.

Соціальне страхування на випадок безробіття, не тільки захищає працюючих громадян, але й служить відповідним механізмом здійснення суспільних інвестицій, ресурси від яких сприяють покращенню якості життя громадян, стабільності суспільних процесів, формування мотивації до праці, отримання освітніх послуг та підвищення особистої кваліфікації. Соціальне страхування населення на випадок безробіття є важливим фактором досягнення соціальної згоди у суспільстві, сприяє запобіганню і зниженню рівня бідності громадян.

Система державного соціального страхування у випадку безробіття в Україні запроваджена у 2001 році. Вона базується на єдиних підходах, поширених у більшості європейських країн світу. Сьогодні в Україні загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття (далі – ЗДССБ) переживає складні випробування щоденного зростання чисельності осіб, які потребують допомоги. Непослідовність проведених структурних та інституційних реформ довоєнного періоду обумовили погіршення макроекономічної ситуації в Україні та загострення викликів і суперечностей соціально-трудової сфери, скорочення можливостей працевлаштування економічно активного населення, які перебувають у стані пошуку роботи. Диспропорції соціально-економічного розвитку зумовлені військовими діями на сході країни. Динаміка кількості безробітного населення в Україні відображено у табл. 1.1.

За останні 14 років найбільшу кількість безробітних було зареєстровано у 2011 році – 505,3 тис. осіб при загальній чисельності населення країни в 45,6 млн. осіб. Коефіцієнт співвідношення чисельності населення країни до показника безробітних становив 1,1. Тобто, 1 офіційно зареєстрований безробітний припадає на кожних 100 осіб населення країни. У наступні роки кількість безробітних зменшувалася і її найнижчий показник був у 2023 році – 96,1 тис. осіб. Проте, і чисельність населення у 2023 році суттєво скоротилася. Зазначимо, що за методологією МОП чисельність безробітного населення

втричі вища за показник офіційно зареєстрованих осіб, що не дозволяє сформулювати загальне бачення назрілої проблеми безробіття.

Таблиця 1.1

**Динаміка чисельності безробітного населення в Україні
за період 2010-2024 років**

роки	Чисельність зареєстрованих безробітних, тис. осіб	Всього населення в Україні, тис. осіб
2010	452,1	45795,9
2011	505,3	45644,4
2012	467,7	45560,3
2013	487,6	45439,8
2014	458,6	42953,9
2015	461,1	42774,6
2016	407,2	42603,9
2017	352,5	42403,0
2018	341,7	42177,6
2019	338,2	41922,7
2020	459,2	41629,9
2021	295,0	41208,1
2022	186,5	41167,3
2023	96,1	32187,2**
2024	104,7*	35846,5**

* дані подано станом на серпень 2024 року

** дані джерела [44]

Примітка. Складено автором за даними [16]

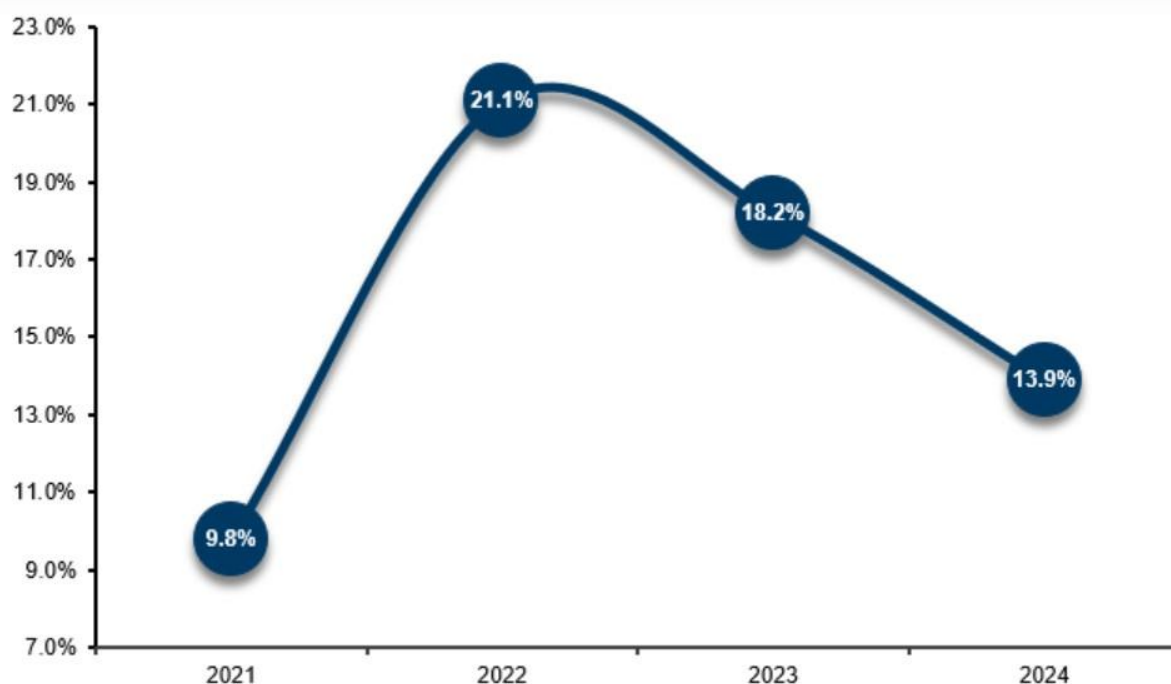
Відмітимо, що у 2024 році у зв'язку із масовим виїздом наших співвітчизників за кордон, військовою мобілізацією та наявності значної кількості внутрішньо переміщених осіб в Україні зростає дефіцит кваліфікованих кадрів. Чисельність мігрантів з України у різні країни світу, за оцінкою ООН, становить 6,7 млн. осіб, серед яких більшість складають жінки та діти. Із них близько 1,7 млн. осіб були працевлаштованими на території України до виїзду, а це 10,6 % від усього економічно активного населення нашої країни перед початком війни.

У 2023 році НБУ було проведено опитування за результатами якого встановлено, що 44 % підприємств зіткнулися з кадровими проблемами через

масове скорочення працівників, пов'язане з мобілізацією осіб чоловічої статі, а 24 % – завдяки міграції економічно активного населення.

Скорочення трудових ресурсів у 2023 році у порівнянні з 2021 роком приблизно на 40% (за оцінкою НБУ) обумовлено такими факторами, як: значні демографічні втрати, зростання чисельності осіб з інвалідністю, а відтак набуття ними статусу економічно неактивних громадян, наявність проблем ВПО щодо пошуку роботи, окупація значної частини територій нашої країни, необхідність догляду за економічно неактивними особами – членами домогосподарства та відсутність професійних знань, умінь і навичок, які потребує ринок праці сьогодні.

За оцінкою НБУ [48], рівень безробіття в Україні залишається високим, хоча його показник знизився з 21% у 2022 році до 14% у 2024 рік (прогноз) (див. рис. 1.1). Відмітимо, що до 2022 року офіційні дані про рівень безробіття в країні надавала Державна служба статистики України шляхом проведення і систематизації регулярних опитувань домогосподарств. Проте, через війну дані опитування призупинилися, що ускладнює точність наданих оцінок. Відтак, сьогоднішні показники базуються на процедурі вибіркового опитування і моделювання ситуації, яка може бути на ринку праці.

Рис. 1.1. Рівень безробіття в Україні у 2021-2024 рр. [48]

Безробітні особи шукають місце роботи, але їх навички та кваліфікація не завжди відповідають запитам працедавців. Опитування показали, що більше 16 % роботодавців стикалися з проблемами недостатньої фахової підготовки претендентів на вакантні посади.

Рівень безробіття серед ВПО є значно вищим, ніж серед населення країни загалом. За даними Міністерства соціальної політики, в Україні є зареєстрованими 4,7 млн. ВПО, з яких 42,3 % – це особи працездатного віку. «Станом на вересень 2023 року серед ВПО працездатного віку було працевлаштовано лише близько 800 тис. осіб або 38%» [48]. Серед основних причин безробіття ВПО відзначають, насамперед, недостатню кількість вакантних місць на нових територіях проживання та невідповідність їх кваліфікації попиту роботодавців на ринку праці. Окрім того, несприятливими є умови влаштування на роботу серед ВПО – жінок за умови, коли загальноосвітні заклади працюють он-лайн або є недостатньою кількістю дошкільних навчальних закладів.

Зазначимо, що ефективність заходів, які проводить держава у сфері сприяння зайнятості громадян залежить не лише від фінансування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, а, насамперед, від економічної та політичної ситуації в Україні. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття є системою прав, гарантій та обов'язків, яка має на меті матеріально забезпечити населення у випадку набуття ними статусу безробітних з незалежних від них обставин та надання їх різного роду соціальних послуг.

Будь-яка працездатна особа повинна брати активну участь у програмах і заходах із забезпечення захисту населення від негативних соціальних наслідків, які можуть виникнути в ринковій економіці. Участь працездатної особи у солідарній системі обов'язкового соціального страхування на випадок безробіття є доволі важливою умовою забезпечення ефективного безперебійного соціального захисту громадян країни.

1.2. Теоретико-концептуальні та правові аспекти соціального страхування безробітних осіб

Визначаючи економічний зміст соціального страхування населення можна відштовхуватись від основних положень, закладених у конституціях багатьох держав світу, норми чинного законодавства, міжнародно-правові аспекти, іноземні джерела літератури, світовий досвід державного сприяння соціального розвитку. До сьогодні відсутнє загальноприйняте визначення змісту соціальної політики, а позиції науковців щодо розкриття її економічного сутності суттєво різняться. Дослідники вказують на те, що поняття «соціальне страхування та соціальний захист населення» з'явилося ще в кінці XVIII століття в одній із країн Європи і почало розвиватись як державно-адміністративна система загальноприйнятої суспільної опіки громадян, які потребують сторонньої допомоги. Особливістю даного етапу розвитку соціального страхування і соціальної політики країни є те, що держава не прагнула виконувати соціальні функції, а лише сприяла в цьому процесі іншим інститутам і інституціям шляхом сприяння розвитку різних форм добродійності (суспільна, особиста), діяльності благодійних організацій, розвитку корпоративного соціального страхування, ефективному функціонуванню місцевої влади, церкви. Дві основні характеристики етапу становлення держави суспільного добробуту (власне поява самої держави та її соціальних функцій і, одночасно, поширення соціальної політики на усіх членів суспільства) є взаємозалежними, вони пов'язані із необхідністю консолідувати суспільство в цілому, яке переживає період прогресуючого антагоністичного розшарування. Проте, принцип солідарності, який витікає з теорій суспільного контракту чи соціального договору, відповідно з яким суспільство має певні зобов'язання перед своїми громадянами, не може бути реалізованим тільки шляхом суспільної добродійності, що й обумовило виникнення власне соціальних функцій держави.

Перші елементи загальної системи соціального страхування населення появились у Німеччині наприкінці ХІХ ст., при тому, коли держава почала фінансувати різні соціальні програми і заходи. Почалося активне виконання соціальних функцій державою. Доволі поширеною є твердження, що виникнення поняття «соціальний страхування» пов'язане із прийняттям законодавчого акту про соціальний захист і соціальне страхування (Social Security Act) у 1935 році в США. Президент США Ф. Рузвельт, назвав цей документ «наріжним каменем у системі, яка будується зараз, але у жодному разі не завершується» [23]. Проте, є і інші позиції науковців щодо виникнення цього терміну. Як відмічає Г. Перрін, «попри те, що цей термін уперше вжито у США, концепція системи соціального захисту і страхування сповна була втілена в новозеландському законодавстві 1938 р.» [24].

Поняття соціального страхування, уперше використаного у законодавстві США законодавчо визначив новий етап соціального розвитку цієї країни, запровадивши інститут обов'язкового страхування на випадок смерті, старості, безробіття та інвалідності. Досить швидко поняття соціального страхування почало широко використовуватися в багатьох країнах світу. Цей термін відображав зміст проблеми що стосується організації національних систем з фінансової допомоги непрацездатним та особам похилого віку. Як соціально-економічне поняття соціальне страхування населення має низку специфічних ознак. По-перше, він є системою суспільних відносин, призначених для задоволення індивідуальних матеріальних потреб населення через особисту форму розподілу коштів зі спеціальних централізованих фондів. По-друге, «соціальне страхування здійснюється державою за рахунок коштів суспільства. По-третє, кошти надаються замість заробітної плати або як додаток до неї у випадках, передбачених законодавством, у разі втрати чи зниження заробітку, додаткових витрат або неможливості працевлаштування» [2, с. 6].

У середині ХХ ст. у багатьох країнах світу відбулися докорінні зміни соціальної політики, які привели до необхідності координації і систематизації різнопланових сегментів та інститутів соціального призначення. Економічні

засади соціального страхування населення наведено у «World Book Encyclopedia»: «соціальне страхування — це урядова програма, яка допомагає працівникам, пенсіонерам та їхнім сім'ям досягти рівня економічного забезпечення» [2].

Таким чином, соціальне страхування та соціальний захист населення є певним механізмом, з допомогою якого вдається досягти мінімального життєвого рівня громадян. Це система специфічних заходів і діяльність відповідних інститутів, основна увага яких прикута до вирішення завдань щодо забезпечення життєдіяльності людини, підвищення рівня задоволення її соціальних потреб та якості життя. Провідною метою соціального страхування і соціального захисту є надання усім громадянам, незалежно від їх соціального походження, расової або національної приналежності можливості користуватися послугами держави щодо власного розвитку та реалізації своїх здібностей. Іншою метою є підтримка сталого розвитку країни, тобто попередження соціальної напруженості у суспільстві, що може виникнути у зв'язку із різним видом нерівностей (майнове, расове, культурне, соціальне).

Термін «соціальний захист» у широкому розумінні визначають як певну діяльність держави, спрямовану на «забезпечення формування й розвитку повноцінної особистості, виявлення й нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення і ствердження у житті. У вузькому розумінні соціальний захист визначають як сукупність економічних і правових гарантій, що забезпечують додержання найважливіших соціальних прав громадян, досягнення соціально прийняттого рівня життя» [3]. Науковиця та соціологиня Е. Лібанова визначає соціальний захист населення як «матеріальне забезпечення всіх без виключення громадян не нижче соціальних нормативів та забезпечення гідних умов проживання» [23, с.12].

Соціальний захист населення передбачає досягнення певного рівня матеріальної забезпеченості громадян, тобто підтримку відповідного рівня доходів та захист добробуту громадян країни. Відтак, в Україні соціальний захист населення — це система відносин, які виникають між державою,

бізнесовими структурами, з однієї сторони, та громадянами – з іншої, внаслідок яких шляхом перерозподілу державних фінансових ресурсів частка ВВП формує фонди грошових коштів для матеріального забезпечення та соціального обслуговування окремих категорій громадян.

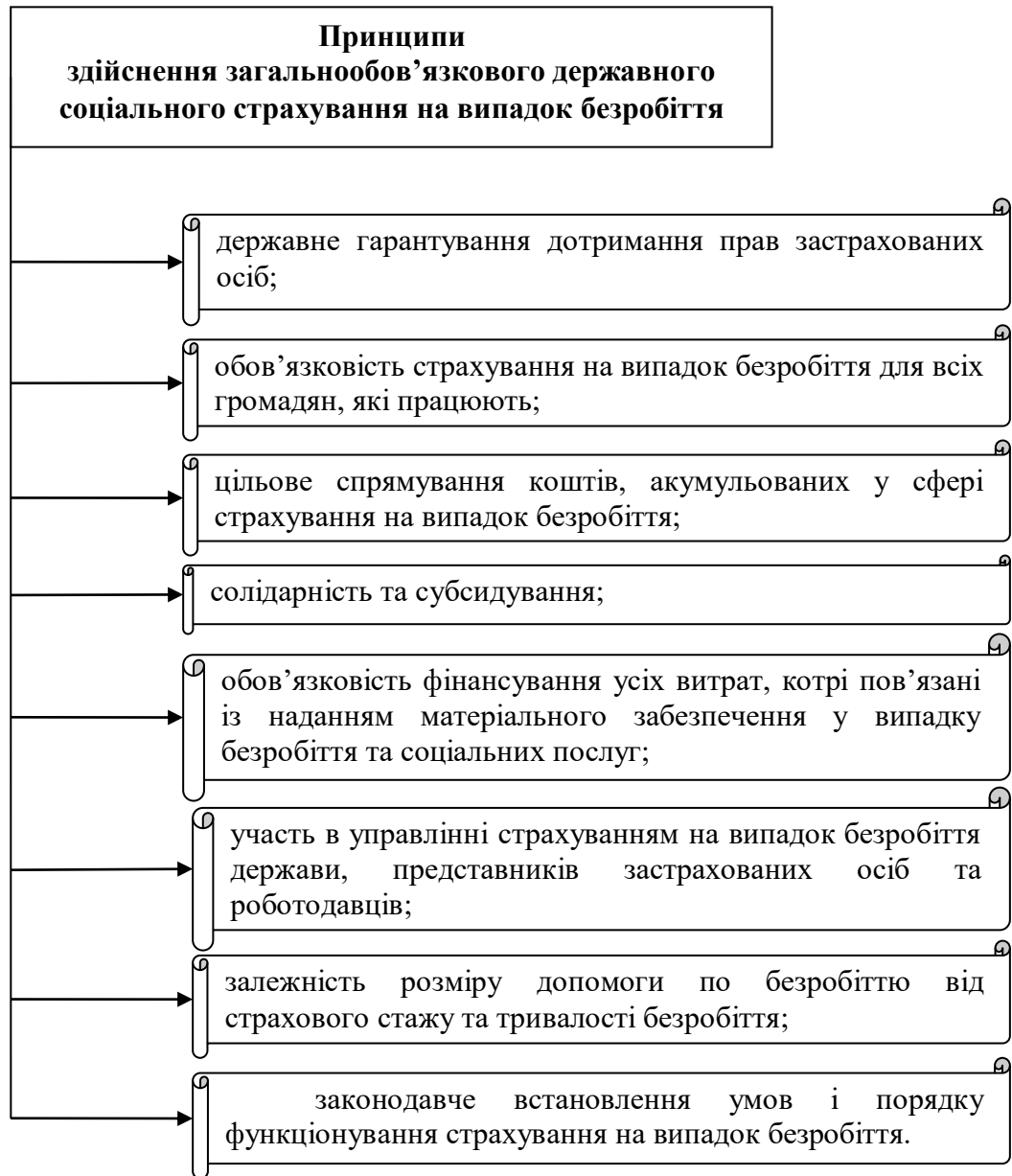
В. Скуратівський визначає зміст соціального захисту як «комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах» [43, с. 92].

В Україні основним законодавчим документом – Конституцією закріплено поняття соціального захисту населення як права усіх громадян «на забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також по старості та в інших випадках, передбачених законом» [18]. Зазначене право гарантується «загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, здійснюваним за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними» [18].

Одним із видів соціального страхування громадян в Україні є загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття (далі – ЗДССБ). На рис. 1.2 подано основні принципи на основі яких здійснюється ЗДССБ.

ЗДССБ здійснюється відповідно до «Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [26] (№ 16/98-ВР від 14.01.1998 р.), Законах України «Про зайнятість населення» [34] (№ 5067-VI від 05.07.2012 р.), «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [33] (№ 1533-III від 02.03.2000 р.), «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [37] (№ 2464-VI від 08.07.2010 р.) та інших нормативно-правових документів, які регулюють питання щодо соціального страхування на випадок безробіття.

Закон України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [33] визначає суб’єктів та об’єкти такого страхування (див. рис. 1.3).

Рис. 1.2. Принципи реалізації загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття

Примітка. Складено на основі [33]

Так, суб’єктами ЗДССБ є «застраховані особи, члени їх сімей, страхувальники та страховик. Застрахованою особою є фізична особа, яка підлягає загальнообов’язковому державному соціальному страхуванню і сплачує (сплачувала) та/або за яку сплачується чи сплачувався у встановленому

законом порядку єдиний соціальний внесок. Страхуванню на випадок безробіття підлягають:

- особи, що працюють на умовах трудового договору (контракту), цивільно-правового договору;
- особи, котрі проходять альтернативну (невійськову) службу;
- громадяни, які працюють неповний робочий день або неповний робочий тиждень;
- військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової служби);
- громадяни, які забезпечують себе роботою самостійно;
- фізичні особи-підприємці» [33].

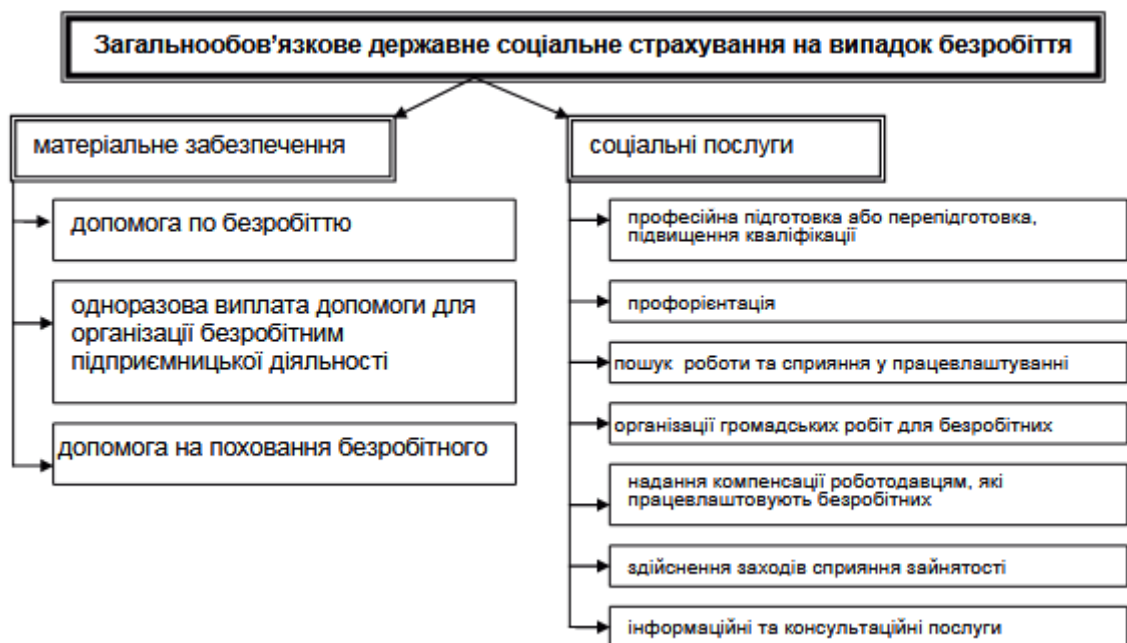

Рис. 1.3. Суб'єкти та об'єкти загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття [45]

Страховальниками в даній системі соціального страхування виступають роботодавці, які згідно положень до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [37] є платниками єдиного соціального внеску (далі – ЄСВ). Страховиком є Фонд

загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (далі – ФЗДССБ).

Об'єктом, який підлягає страхуванню на випадок безробіття, є страховий випадок, подія, яка обумовлює втрату роботи та, відповідно, заробітної плати (доходів) застрахованої особи з незалежних від неї обставин. При цьому такі громадяни повинні бути зареєстрованими у центрі зайнятості як безробітні особи. В Україні ЗДССБ передбачає надання соціальних послуг та отримання матеріального забезпечення, види яких подано на рис. 1.4.

Рис. 1.4. Види матеріального забезпечення та соціальних послуг ЗДССБ [45]

Таким чином, соціальне страхування з безробіття є одним із вагомих інструментів в стратегії і тактиці соціальної політики держави, адже передбачає державну підтримку найбільш активного та працездатного населення, яке виробляє різноманітні блага для споживання усім суспільством, у випадку втрати місця роботи з незалежних від працездатних осіб причин. Практичне впровадження соціального страхування на випадок безробіття в Україні проводить ФЗДССБ, основна діяльність якого є спрямованою на вирішення проблемних аспектів, які виникають на ринку праці як базового економічного інституту.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ БЕЗРОБІТНИХ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

2.1. Джерела формування доходів бюджету Фонду загальнодержавного обов'язкового соціального страхування на випадок безробіття

Фонд ЗДССБ України було створено як правонаступника Фонду сприяння зайнятості населення з метою управління процесами страхування, пов'язаними з випадком безробіття, провадження збору коштів та мобілізації страхових внесків, надання відповідної фінансової допомоги працівникам, яким передбачено звільнення, а також контролю за ефективністю використання коштів Фонду та здійснення інших функцій і завдань відповідно до положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [33] і статутом Фонду.

Даний Фонд є одним із централізованих цільових фондів держави, некомерційною самоврядною структурою. Ефективність функціонування Фонду ЗДССБ напряду залежить від наявності достатнього обсягу фінансових ресурсів. Джерелами формування доходів бюджету Фонду є:

- «страхових внесків страхувальників, роботодавців, застрахованих осіб, що сплачуються на умовах і в порядку, передбачених законодавчими актами;
- асигнувань державного бюджету;
- сум фінансових санкцій за порушення встановленого порядку сплати страхових внесків та використання коштів Фонду, недотримання законодавства про зайнятість населення, а також сум адміністративних штрафів, накладених на посадових осіб та громадян за такі порушення;
- коштів служби зайнятості, отриманих від надання платних послуг підприємствам і організаціям;
- доходів, одержаних від тимчасово вільних коштів Фонду, у тому числі резерву коштів, на депозитному рахунку;

- благодійних внесків підприємств, установ, організацій та фізичних осіб;
- інших надходжень відповідно до законодавства України» [33].

У таблиці 2.1 подано динаміку, склад і структуру доходів бюджету Фонду ЗДССБ за період 2021-2023 років.

Таблиця 2.1

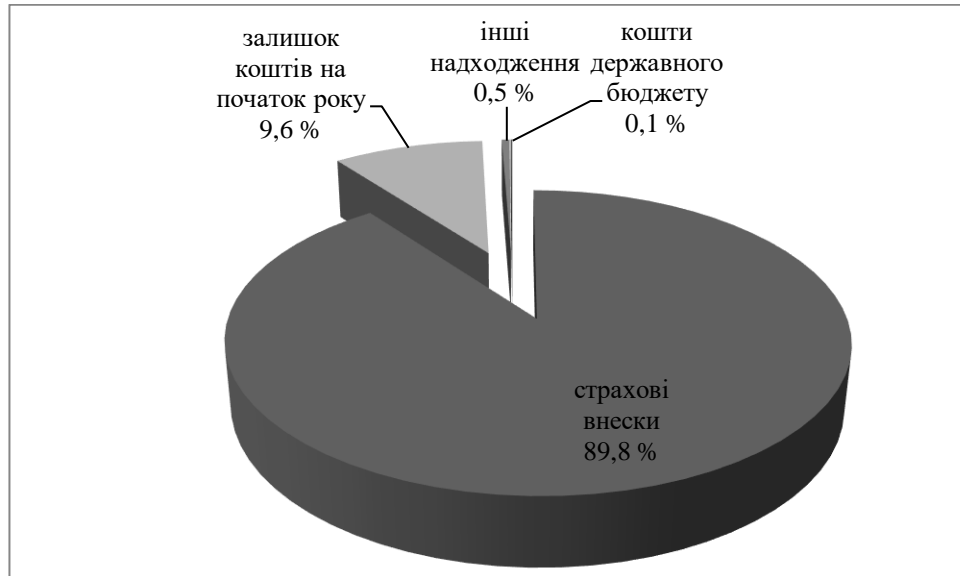
**Динаміка, склад і структура доходів бюджету Фонду ЗДССБ України
за період 2021-2023 років**

Показники, млн. грн.	2021	2022	2023		Відхилення, млн. грн.
			млн. грн.	%	
Доходи бюджету Фонду, всього, <i>в тому числі:</i>	19231,5	19701,3	21798,3	100,0	2566,8
- страхові внески	16314,9	17802,3	19583,8	89,8	3268,9
- інші надходження	231,6	90,2	114,2	0,5	-117,4
- Кошти державного бюджету, з них:	2198,9	1459,2	0,22	0,1	-2198,6
на виплати працівникам, які вивільняються з роботи у зв'язку із достроковим зняттям з експлуатації ЧАЕС;	0,43	0,21	0,22	0,1	-0,21
на виплату Фондом ЗДССБ допомоги по безробіттю	1804,3	1259,2	–	–	–
на виплату Фондом ЗДССБ допомоги по частковому безробіттю, на період здійснення заходів, пов'язаних поширенням COVID-19	394,2	–	–	–	–
на надання роботодавцям компенсації витрат на оплату праці за кожну працевлаштовану особу з числа ВПО внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану	–	199,8	–	–	–
- залишок коштів на початок року	485,9	349,6	2100,1	9,6	11435,8

Примітка. Складено за даними джерела [14]

Динаміка доходів бюджету Фонду ЗДССБ за період 2021-2023 років вказує на їх поступове зростання з 19231,5 млн. грн. до 21798,3 млн. грн., ріст склав 2566,8 млн. грн. Основним джерелом формування бюджету Фонду є страхові внески, динаміка акумулювання яких зображає зростання з 16314,9

млн. грн. у 2021 році до 19583,8 млн. грн. у 2023 році, зростання склало 3268,9 млн. грн. Питома вага страхових внесків у загальному обсязі коштів бюджету Фонду з урахуванням залишків коштів на початок року становить 89,8 % у 2023 році (див. рис. 2.1).

Рис. 2.1. Структура дохідної частини бюджету Фонду ЗДССБ України у 2023 році

Примітка. Складено за даними джерела [14]

У 2023 році надходження ЄСВ склали 478,1 млрд. грн., що на 52,8 млрд. грн. чи на 12,4 % більше, у порівнянні з аналогічними показниками 2022 року (див. рис. 2.2). Таке зростання обсягу ЄСВ обумовлено сплатою внесків військовослужбовцями, а також зростанням мінімальної заробітної плати, яке відбулося з 1 жовтня 2022 року з 6500 грн. до 6700 грн. До того ж вагоме місце у структурі сплати ЄСВ займає сплата цього платежу суб'єктами підприємницької діяльності, що вказує на поступове відновлення економіки країни у 2023 році.

У 2023 році ЄСВ у 100 % розмірі було виконано планові показники надходження до Фонду ЗДССБ України, що становило 19583,8 млн. грн. На зростання надходження ЄСВ у 2023 році вплинуло зростання чисельності юридичних осіб – платників ЄСВ на 20,3 тис. осіб; було легалізовано 75,9 тис. робочих місць, що вплинуло на додаткове отримання 128,6 млн. грн. ЄСВ, а

також скоротилася кількість осіб економічно активного населення, які отримували мінімальну заробітну плату на 466,6 тис. осіб.

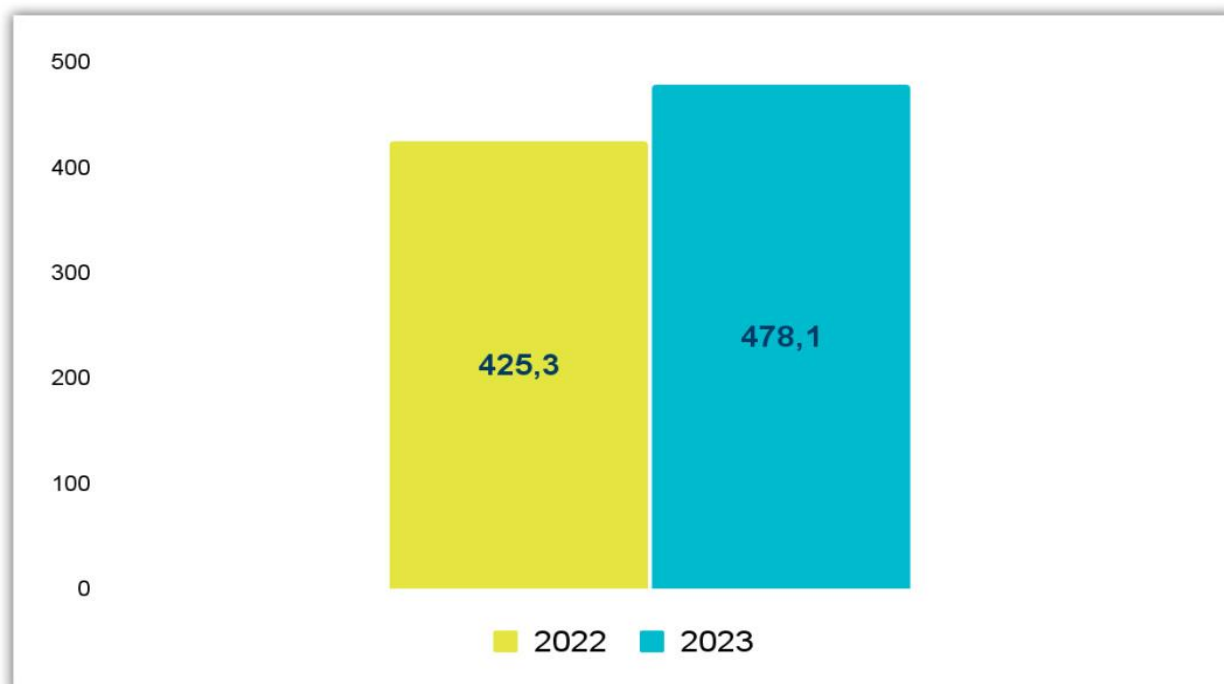

Рис. 2.2. Динаміка надходження ЄСВ у 2022-2023 роках, млрд. грн.

[49]

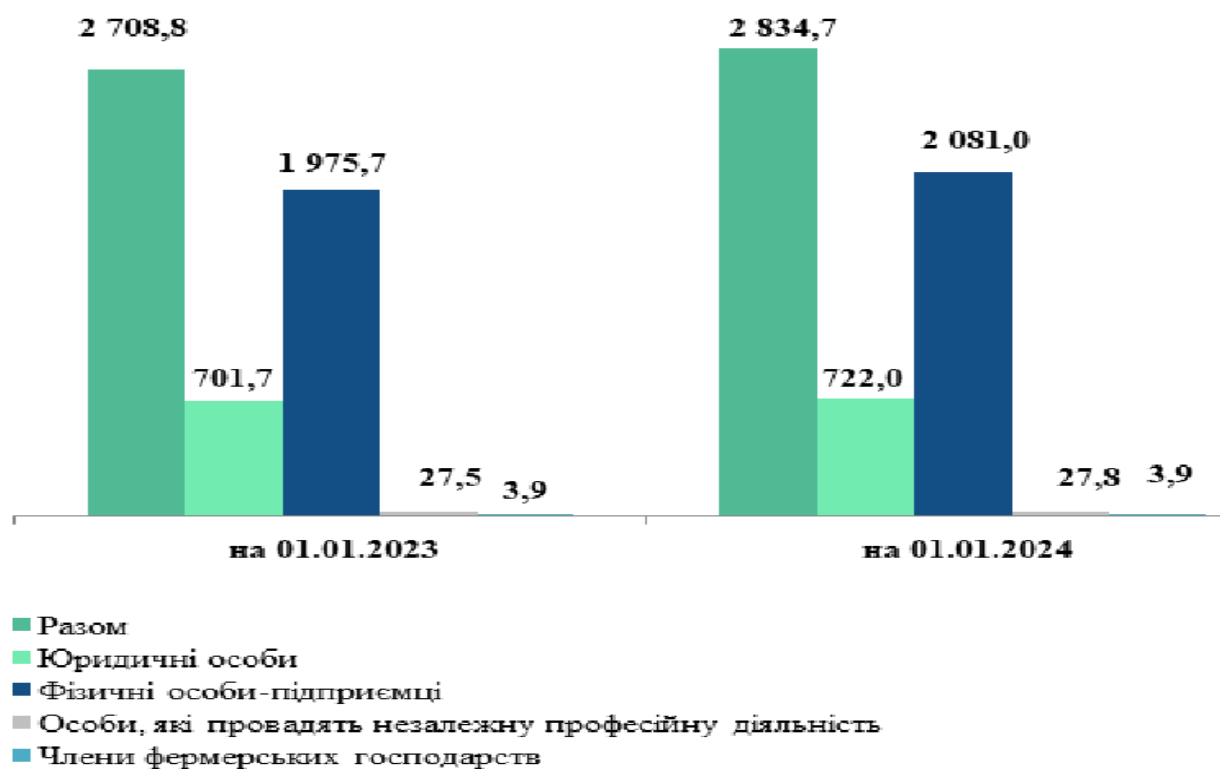

Рис. 2.3. Динаміка кількості платників ЄСВ у 2023-2024 роках [12]

За статистичними даними Державної податкової служби України станом на 01.01.2024 на обліку перебувало 2834,7 тис. платників ЄСВ, що більше на 125,9 тис. платників у порівнянні з 2023 роком (див. рис. 2.3).

Загальна кількість застрахованих осіб у грудні 2023 року складала 10,8 млн. осіб, серед яких 8,9 млн. осіб становлять наймані працівники. У грудні 2023 року з 8,9 млн. найманих працівників 1174,1 тис. осіб одержували заробітну плату у розмірі меншому за мінімальний (6700 грн.), з яких 267,7 тис. осіб є працівниками бюджетної сфери. Питома вага зазначених осіб у загальній чисельності найманих працівників скоротилася з 18,8 % наприкінці 2022 року до 13,2% наприкінці 2023 року. У порівнянні з груднем 2022 року кількість осіб, у яких рівень заробітної плати був меншим за мінімальний розміру скоротилася на 446,6 тис. осіб.

Ще одним джерелом формування доходів бюджету Фонду є кошти державного бюджету, питома вага яких у 2021 році становила 11,4 %, а його абсолютні значення – 2198,9 млн. грн. У 2022 році обсяг даного джерела доходів скоротився на 739,7 млн. грн. і становив 1459,2 млн. грн., а у 2023 році за рахунок державного бюджету було профінансовано лише 0,22 млн. грн. виплат працівникам ЧАЕС, інші напрями фінансування за рахунок коштів державного бюджету не здійснювалися. Так, якщо у 2022 році за рахунок коштів державного бюджету призначалися виплати допомог по безробіттю та надавалися компенсації роботодавцям за кожну офіційно прийняту особу з числа ВПО, то у 2023 році таких виплат не було передбачено.

Таким чином, найбільшим джерелом доходів бюджету Фонду ЗДССБ України є страхові внески внаслідок сплати юридичними і фізичними особами ЄСВ, 1,8 % якого поступає до бюджету Фонду. Зазначимо, що до 2024 року пропорції розподілу ЄСВ до Фонду ЗДССБ становив 3,19 %. Відтак, одними із основних зусиль держави сьогодні у соціальній сфері є активізація діяльності в частині забезпечення зростання надходжень від ЄСВ шляхом забезпечення зростання робочих місць та легалізації заробітних плат.

2.2. Умови призначення, тривалість та розміри фінансової допомоги і соціальних виплат по безробіттю в Україні

Допомога у випадку безробіття надається усім застрахованим особам, які є визнаними у відповідному порядку як безробітні. Безробітний – це «особа віком від 15 до 70 років, яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів як джерела існування, готова та здатна приступити до роботи» [33]. У таблиці 2.2 подано причини, за яких особа може набути статусу безробітної відповідно до чинного законодавства.

Таблиця 2.2

Умови надання статусу безробітної особи

№ п/п	Статусу безробітної особи може набувати особа:
1.	▪ працездатного віку до призначення пенсії (зокрема за віком, на пільгових умовах або за вислугу років), яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів, готова та здатна приступити до роботи;
2.	▪ з інвалідністю, яка не досягла встановленого пенсійного віку та отримує пенсію по інвалідності або соціальну допомогу відповідно до законів України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» та «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю»;
3.	▪ молодша 16-річного віку, яка працювала і була звільнена у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці, зокрема припиненням або перепрофілюванням підприємств, установ та організацій, скороченням чисельності (штату) працівників;
4.	▪ одинока мати (батько), яка (який) здійснює догляд за дитиною з інвалідністю та один з батьків, прийомних батьків, батьків-вихователів дитячого будинку сімейного типу, усиновитель, опікун, піклувальник дитини з інвалідністю підгрупи А, які відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» мають право на призначення надбавки на догляд за дитиною.

Примітка. Складено за даними [33]

Допомога громадянам, які мають статус безробітної особи, призначається і надається центрами зайнятості населення з 8 дня після його реєстрації за особистою заявою відповідної форми згідно законодавства. Під час воєнного стану, фінансова допомога по безробіттю призначається з 1 дня отримання статусу безробітної особи. Період нарахування фінансової допомоги по

безробіттю визначається відповідно до дати, що передує дню останнього відвідування такою особою центру зайнятості за місцем реєстрації.

При умові, що страховий стаж на протязі 12 місяців, які передують місяцю реєстрації безробітної особи, складає не менше ніж 7 місяців, такий розмір фінансової допомоги визначається «у відсотках до їх середньої заробітної плати (доходу), визначеної відповідно до порядку обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, затвердженого Кабінетом Міністрів України, залежно від страхового стажу, але не менше ніж мінімальний розмір допомоги по безробіттю» [33]. У таблиці 2.3 подано категорії осіб та відсотки допомоги в залежності від стажу роботи.

Таблиця 2.3

Умови призначення та тривалість фінансової допомоги по безробіттю в Україні станом на 2023 рік

№ п/п	Стаж роботи	% заробітної плати	Тривалість виплати допомоги по безробіттю, календарні дні
1.	до 3-х років	50	180
2.	від 3 до 6 років	55	210
3.	від 6 до 12 років	60	240
4.	від 12 до 18 років	65	270
5.	від 18 до 24 років	70	300
6.	від 24 до 30 років	75	330
7.	понад 30 років	80	360

Примітка. Складено за даними [51]

Допомога у випадку безробіття особи виплачується залежно від тривалості такого безробіття обчислена у відсотковому значенні до визначеного розміру. Так, перша половина терміну безробіття має тривалість виплати фінансової допомоги у розмірі – 100 %; наступні періоди – 50 %.

Для безробітної особи, страховий стаж у якої є не меншим за 15 років і яка на протязі 15 років, які передували місяцю надання статусу офіційної безробітної особи, не одержувала фінансову допомогу по безробіттю, при визначенні розміру такої допомоги розмір відсотків зростає до 10 відсоткових пунктів і розраховується до середньої заробітної плати (доходу) визначеної

особи. У такому випадку мінімальний розмір допомоги по безробіттю становить 2500 грн.

У 2023 році у бюджеті Фонду ЗДССБ було передбачено видатки на реалізацію активних програм зайнятості населення та надання мікрогрантів для започаткування і розвиток власного бізнесу. Для осіб, які мають статус безробітних, Фонд здійснює фінансове забезпечення:

- виплати допомоги по безробіттю;
- одержання послуг щодо професійної підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки безробітних осіб;
- послуги з пошуку місця працевлаштування;
- інші заходи і програми з працевлаштування.

Для роботодавців за рахунок коштів Фонду виплачують:

- компенсацію усіх витрат на створення нових робочих місць;
- компенсацію ЄСВ на ЗДССБ за працевлаштування безробітної особи на виплату заробітної плати, зокрема що стосується ВПО;
- виплати фінансової допомоги по частковому безробіттю населення.

Таким чином, за рахунок коштів бюджету Фонду ЗДССБ у 2023 році виплачено «11,9 млрд. грн. коштів — на виплату матеріального забезпечення на випадок безробіття, соціальні послуги та активні програми зайнятості, допомогу по частковому безробіттю; 1,8 млрд. грн. — на надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу» [49]. Також за рахунок бюджету цього Фонду у 2023 році проведено фінансування мікрогрантів на створення та розвиток власного бізнесу відповідно до урядової програми «Робота, спрямованої на активізацію підприємництва і сприяння зайнятості громадян. Програмою «Робота» передбачено включення 6-ти грантових програм:

- «мікрогранти для створення власного бізнесу;
- гранти для розвитку переробного підприємства;
- державне фінансування закладки саду;
- кошти для розвитку тепличного господарства;
- грант на реалізацію стартапу, у тому числі у сфері ІТ;

- кошти на навчання за ІТ- спеціальностями» [50].

У таблиці 2.4 подано динаміку та склад видатків бюджету Фонду ЗДССБ України за період 2021-2023 років.

Таблиця 2.4

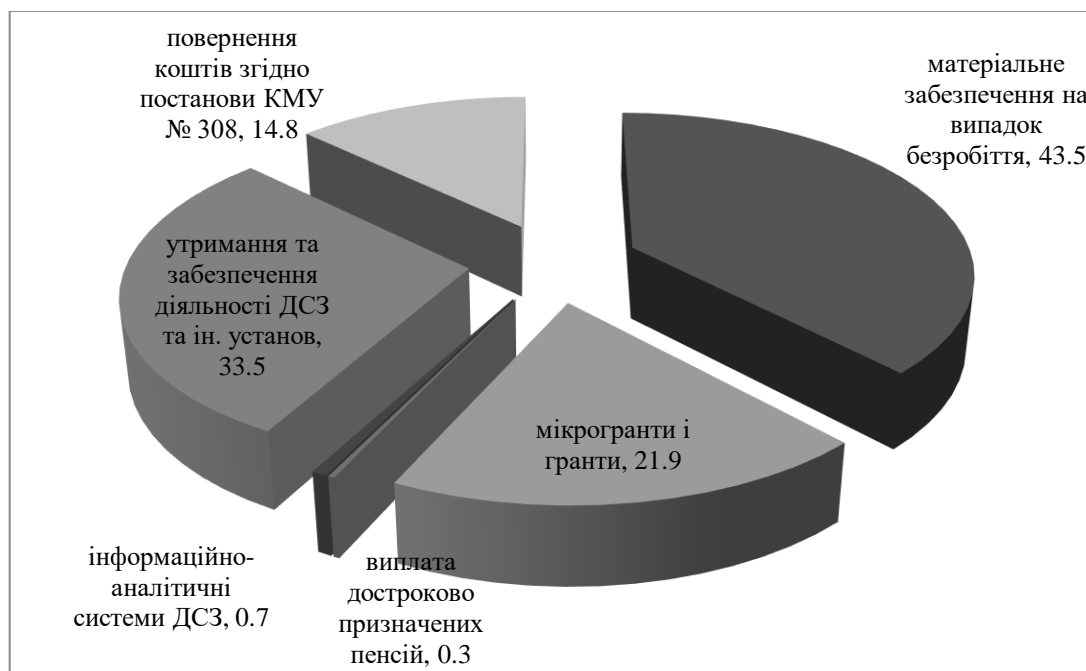
**Динаміка та склад видатків бюджету Фонду ЗДССБ
за період 2021-2023 років**

Показники	2021	2022	2023		Відхилення, млн. грн.
			млн. грн.	%	
Видатки бюджету Фонду, всього, <i>в тому числі:</i>	18881,9	17601,2	8599,6	100,0	-10282,3
Матеріальне забезпечення на випадок безробіття, соціальні послуги та заходи сприяння зайнятості, допомога по частковому безробіттю	15670,1	14505,9	3744,5	43,5	-11925,6
Мікрогранти та гранти на створення або розвиток власного бізнесу, переробних підприємств з метою сприяння зайнятості населення	–	–	1888,4	21,9	-
Виплата достроково призначеної пенсії, допомоги на поховання та оплата послуг за їх доставку	–	0,0	26,0	0,3	-
Інформаційно-аналітичні системи Державної служби зайнятості	42,4	50,1	63,2	0,7	20,8
Утримання та забезпечення діяльності Державної служби зайнятості та ін. установ перекваліфікації, управління фондом ЗДССБ	3169,4	3045,2	2877,5	33,5	-291,9
Повернення коштів, наданих Фонду ЗДССБ відповідно до постанови КМУ № 308	–	–	1277,0	14,8	-
Залишок коштів	349,5	2100,1	11921,7	–	-

Примітка. Складено за даними [14]

Слід відмітити, що у 2023 році відбулося суттєве скорочення обсягу видатків бюджету Фонду ЗДССБ з 18881,9 млн. грн. у 2021 році до 8599,6 млн. грн. у 2023 році, або на 10282,3 млн. грн., більше, ніж у 2 рази. Значне скорочення обсягу видатків бюджету Фонду пов'язане, насамперед, зі

скороченням чисельності безробітних осіб. Так, станом на 2023 рік кількість офіційно зареєстрованих безробітних в Україні становила 96,1 тис. осіб [51].

Рис. 2.4. Структура видатків бюджету Фонду ЗДССБ у 2023 році, %

Примітка. Складено за даними [14]

Серед усіх видатків бюджету Фонду у 2023 році найбільшу частку займає фінансування виплат з матеріального забезпечення на випадок безробіття, що складає 43,5 % усіх видатків Фонду. Для порівняння, зазначена група видатків у 2021-2022 роках становила 83 % та 82,4 % відповідно. Абсолютне значення цих видатків склало 3744,5 млн. грн., що менше на 11925,6 млн. грн., ніж у 2021 році.

Більше третини усіх видатків бюджету Фонду у 2023 році займають видатки на утримання та забезпечення діяльності Державної служби зайнятості населення, Центру підвищення кваліфікації служби зайнятості, Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості, управління Фондом – 33,5 % або 2877,5 млн. грн. Даний показник за період 2021-2023 років також скоротився на 291,9 млн. грн. (з 3169,4 млн. грн. до 2877,5 млн. грн.). Третім значним за обсягом фінансування напрямом видатків бюджету Фонду вперше стали видатки на мікрогранти та гранти на створення або розвитку власного бізнесу з метою сприяння зайнятості населення країни, питома вага яких становила 21,9 % або 1888,4 млн. грн.

Спільний представницький орган (СПО) об'єднань профспілок не підтримують рішення Уряду в частині збільшення витрат Фонду для надання мікрогрантів та грантів для створення чи розвитку власного бізнесу. Обґрунтування цієї позиції СПО об'єднань профспілок виходило з того, що провідною метою здійснення ЗДССБ є матеріальне забезпечення громадян, які втратили роботу із незалежних від них самих обставин. Відтак, за рахунок ЄСВ, насамперед, повинні фінансуватися страхові виплати, а саме: допомога по повному або частковому безробіттю. Сьогодні мінімальний розмір фінансової допомоги по безробіттю становить лише 2500 грн., що є значно нижчим показником відносно законодавчо визначеного прожиткового мінімуму для працездатних осіб і складає тільки 37 % мінімальної заробітної плати в Україні. Водночас, за даними Міністерства фінансів України, фактичний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб за цінами на листопад 2023 року становив 8142 грн. [16].

Окрім того, на період воєнного стану Урядом встановлено обмеження розміру фінансової допомоги по безробіттю на рівні мінімальної заробітної плати та, одночасно, зменшено тривалість її виплати, а саме – до 90 календарних днів, що створило штучну економію коштів бюджету Фонду на надання фінансової допомоги громадянам по безробіттю. За рахунок сформованого профіциту коштів Фонду, пов'язаного із зниженням рівня соціального захисту безробітних осіб Урядом значно збільшено видатки бюджету Фонду для надання послуг із працевлаштування, різної фінансової допомоги на організацію підприємницької діяльності, компенсації роботодавцям на сплачений єдиний соціальний внесок за працевлаштованих безробітних.

За інформацією ДСЗ доходи бюджету Фонду ЗДССБ у 2023 році становили на рівні 19,7 млрд. грн., а прогнозні видатки склали 8,6 млрд. грн. На кінець року залишок коштів склав 11,9 млрд. грн.

СПО об'єднань профспілок системно наполягає на тому, що «надання державної допомоги суб'єктам господарювання у формі грантів/мікрогрантів на створення або розвиток бізнесу має здійснюватися за рахунок інших фінансових

джерел. Спрямування вивільнених страхових коштів на розвиток та підтримку бізнесу не відповідає цілям соціального страхування» [46].

Відповідно до змін Уряду в частині бюджету Фонду зазначалось, що впровадження проекту «Робота дозволить створити нові робочі місця, сприятиме зростанню зайнятості населення, активізації економіки країни та, відповідно, наповненню бюджетів усіх рівнів. Разом з тим об'єднання профспілок висловили позицію про те, що «не заперечуючи необхідності вирішення зазначених питань ми вважаємо, що для цього не повинні використовуватися страхові кошти, які призначені для матеріального забезпечення застрахованих осіб у разі настання страхових випадків – безробіття, нещасного випадку на виробництві, хвороби, досягнення пенсійного віку та в інших випадках» [51]. Основна увага профспілок прикута до необхідності вирішення питань низького рівня розмірів страхових виплат. Зокрема, ними наголошено про необхідність підвищення розмірів усіх соціальних виплат в системі соціального страхування населення. Саме тому, наголошено у зверненні СПО об'єднань профспілок, необхідно наявний профіцит коштів бюджету Фонду ЗДССБ перерозподілити між страховими фондами і спрямувати кошти виключно на підвищення рівня соціального захисту застрахованих осіб. Зазначимо, що Законом України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» [32] передбачено вилучити залишок коштів Фонду ЗДССБ, який є на кінець 2023 року, загальним обсягом 11921,6 млрд. грн.

Таким чином, в частині використання залишку коштів бюджету Фонду ЗДССБ між Урядом і СПО об'єднань профспілок є суттєві розбіжності, які стосуються спрямування коштів за різними напрямками. Дані питання потребують детального вивчення і опрацювання на спільних засіданнях і у комітетах виконавчих органів влади з метою ефективного і раціонального використання коштів централізованих фондів держави в умовах невизначеності, стійких загроз та ризиків, пов'язаних із реалізацією основних напрямів соціальної політики держави в умовах війни.

2.3. Характеристика основних напрямів діяльності Державної служби зайнятості та аналіз програм з працевлаштування, підвищення кваліфікації та перепідготовки безробітних

Державна служба зайнятості (далі – ДСЗ) займає провідне місце у процесах забезпечення соціального захисту населення на випадок безробіття. Діяльність даної служби здійснюється відповідно до Наказу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 16.12.2020 № 2663 «Про затвердження Положення про Державну службу зайнятості» [35]. У даному Положенні визначено ДСЗ як «централізовану систему державних установ, яка діє під керівництвом Міністерства економіки України» [35].

Основними функціональними завданнями ДСЗ є два напрямки діяльності: попередження безробіття, що включає: перепідготовку, професійну підготовку, профорієнтацію та підтримку безробітних, яка передбачає: реєстрацію та облік безробітних, надання соціальних послуг, проведення виплат фінансової допомоги по безробіттю, професійну підготовку громадян та пошук роботи. ДСЗ здійснює профілактичні заходи, в тому числі профорієнтацію, з метою допомоги громадянам у пошуку роботи відповідно до потреб ринку праці. «Процес профорієнтації включає ознайомлення з ринком праці, визначення схильностей, консультування, практичні спроби та співбесіди з роботодавцями» [38].

Реєстрація та облік безробітних проводиться ДСЗ відповідно до Постанови КМУ від 30 березня 2023 року № 446 «Про затвердження порядку реєстрації, перереєстрації та ведення обліку громадян, які шукають роботу, і безробітних» [36]. Усі громадяни України, незалежно від їх статусу зайнятої особи чи ні, мають право звернутися до ДСЗ з метою отримання послуги з пошуку місця роботи. Зазначене може стосуватися безробітних осіб, та осіб, які бажають змінити своє місце роботи чи кваліфікацію, а також до Служби можуть звернутися особи, які шукають роботу на неповний робочий день.

У таблиці 2.5 подано динаміку показників діяльності ДСЗ у сфері працевлаштування і вирішення проблем безробіття за період 2021-2023 років в Україні.

Таблиця 2.5

**Динаміка показників діяльності ДСЗ у сфері
працевлаштування та вирішення проблем безробіття в 2021–2023 роках**

Види соціальних послуг ДСЗ	2021	2022	2023
Всього отримували послуги ДСЗ, тис. осіб	2064,5	1046,0	523,0
Мали статус безробітного протягом періоду, тис. осіб	1191,0	867,6	394,6
Всього отримали роботу, тис. осіб	503,8	304,6	145,5
Чисельність працевлаштованих безробітних, тис. осіб	404,8	248,8	103,6
Чисельність безробітних, які проходили професійне навчання, тис. осіб	88,3	46,6	20,0
Чисельність безробітних, які проходили навчання в ЦПТО, тис. осіб	50,6	28,9	11,5
Всього отримали ваучер на навчання, тис. осіб	0,4	-	12,2
Чисельність осіб, які брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, тис. осіб	66,6	27,8	16,7
Чисельність осіб, як отримали допомогу по безробіттю, тис. осіб	1079,8	788,7	254,6
Кількість роботодавців, які надали інформацію про вакансії, тис.	158,2	101,1	61,3
Кількість вакансій, тис. одиниць	705,8	396,3	227,8
Всього отримують послуги ДСЗ на кінець періоду, тис. осіб	316,7	214,7	147,8
Мають статус безробітного на кінець періоду, тис. осіб (з них отримують допомогу по безробіттю)	<u>295,0</u> 260,5	<u>186,5</u> 89,8	<u>108,7</u> 45,3
Середній розмір заробітної плати у вакансіях, грн.	9122	10084	10795

Примітка. Складено за даними [8]

Таким чином, за 2023 рік загальна чисельність українців, які скористалися послугами ДСЗ і мали статус безробітних осіб становила 394559 чоловік загалом по Україні. Дані таблиці 2.5 підтверджують висновок про те, що за період 2021-2023 років загальна чисельність осіб, які скористалися

соціальними послугами ДСЗ скоротилася з 2064,5 тис. осіб до 523 тис. осіб, або на 1541,5 тис. осіб, майже у чотири рази. Така ситуація пов'язана, насамперед, зі скороченням загальної кількості безробітних з 1191,0 тис. осіб у 2021 році до 394,6 тис. осіб у 2023 році, скорочення становило 796,4 тис. осіб. Чисельність осіб, які знайшли роботу з допомогою ДСЗ, також скоротилася з 503,8 тис. осіб у 2021 році до 145,5 у 2023 році, або на 358,3 тис. осіб. Таке стрімке скорочення за усіма показниками безробіття в Україні може бути пов'язане з покращенням ситуації на ринку праці, або ж у змінах стратегії надання соціальних послуг.

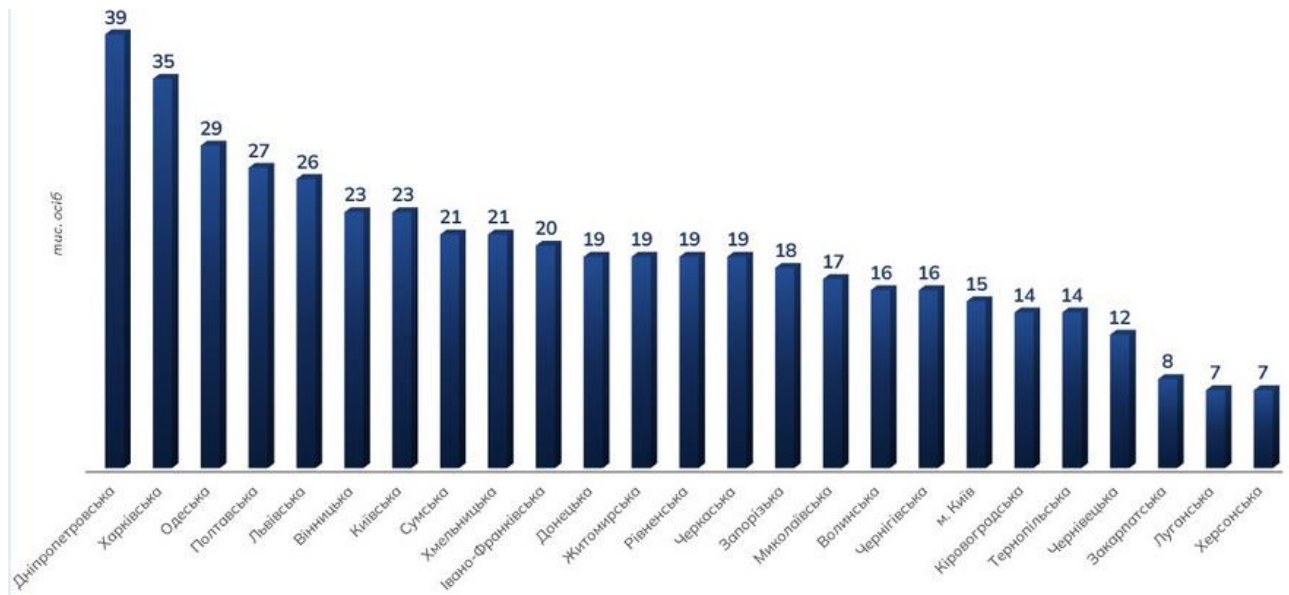
Зазначимо, що з початком війни у лютому 2022 року значна міграція економічно активного населення за межі території України стала вагомою причиною скорочення чисельності безробітних осіб, а також скорочення офіційної реєстрації безробітної особи серед населення чоловічої статі, що має відповідне політичне підґрунтя.

Сьогодні пошук роботи ведеться ДСЗ через єдиний портал вакансій. Так, станом на 14 жовтня 2024 року у ньому була 245325 вакансій, зокрема від служби зайнятості подано 51444 заявки, що займає близько 21 % від їх загальної кількості [11]. На даному порталі можна скористатися 5-ма видами пошуку роботи, що сприятиме підвищенню його результативності у сучасних умовах ведення російсько-української війни на території України, зокрема: звичний пошук роботи, вакансії від ДСЗ, вакансії відновлення, вакансії від Сил оборони, вакансії для ВПО, які мають житло.

Відповідно до Положення про ДСЗ вона є «державною неприбутковою організацією, фінансування її діяльності, виконання завдань і функцій здійснюється за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття» [35].

Основний зміст роботи ДСЗ зводиться до посередництва між роботодавцем та майбутнім працівником, а також можливості надати кваліфікацію безробітній особі або змінити її. За 9 місяців 2024 року ДСЗ надала послуги 486 тис. осіб, а саме: жінкам – 347 тис. осіб, молоді – 126 тис. осіб, особи з інвалідністю – 26 тис. осіб, ВПО – 87 тис. осіб, учасники бойових

дій – 12 тис. осіб [30]. На рис. 2.5 представлено чисельність осіб, які отримали послуги від ДСЗ за 9 місяців 2024 року в розрізі окремих областей.

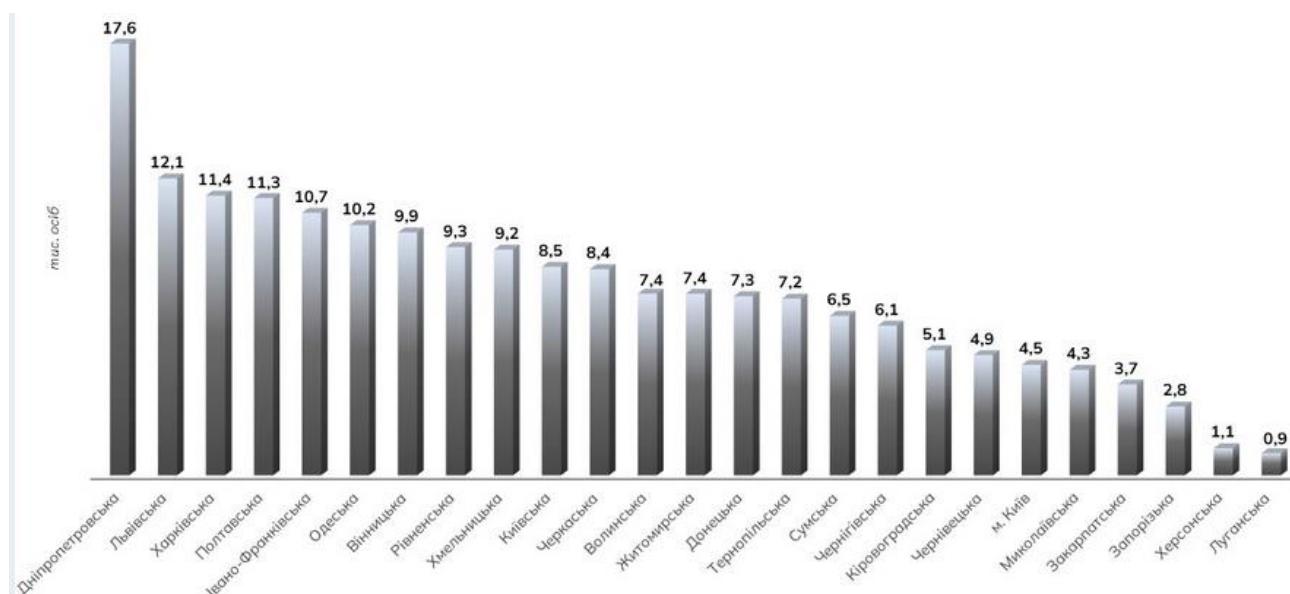
Рис. 2.5. Кількість осіб, які отримали послуги у Державній службі зайнятості за січень-вересень 2024 року в розрізі областей [13]

Так, найбільше послугами ДСЗ скористалися мешканці Дніпропетровської, Харківської, Одеської, Полтавської, Львівської областей. Станом на 01.10.2024 року за сприяння ДСЗ забезпечено зайнятістю 251 тис. осіб, з яких 188 тис. осіб працевлаштувалися, зокрема з них: «12 тис. осіб працевлаштовано безробітних шляхом реалізації компенсаційної програми для роботодавців; 11 тис. осіб працевлаштовано ВПО з компенсацією роботодавцям витрат на оплату праці і за 1 тис. осіб надано роботодавцям компенсації витрат на облаштування їх робочого місця» [13].

Регіональний зріс чисельності працевлаштованих осіб за допомогою ДСЗ представлено на рис. 2.6.

Ще одним видом діяльності ДСЗ населення є залучення до тимчасової зайнятості. Відтак, за 9 місяців 2024 року до такого виду зайнятості було залучено 26 тис. осіб, які приймали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру та 106 тис. осіб здійснено направлень громадян для участі у суспільно корисних роботах за програмою «Армія відновлення». У

таблиці 2.6 подано основні види робіт з тимчасового працевлаштування в Україні станом на жовтень 2024 року.

Рис. 2.6. Чисельність працевлаштованих осіб за сприяння Державної служби зайнятості за 9 місяців 2024 року [13]

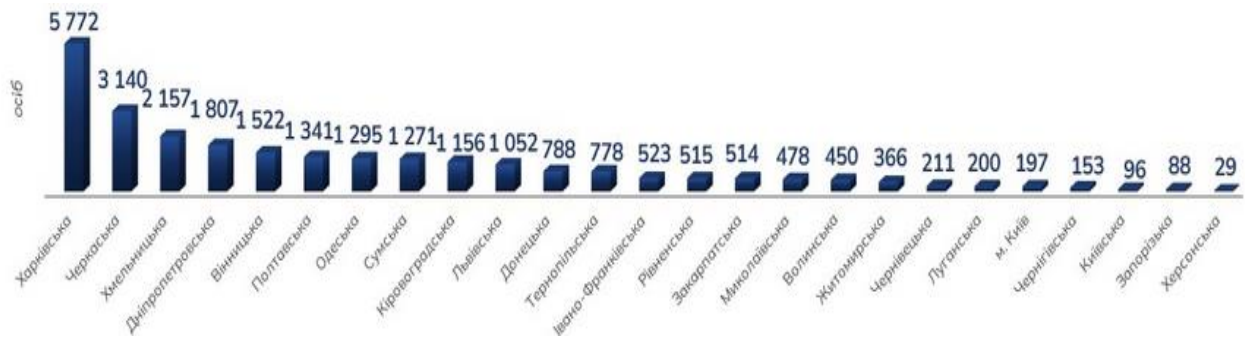
Таблиця 2.6

Основні види робіт з тимчасового працевлаштування Державною службою зайнятості станом на вересень 2024 року

№ п/п	Основні види робіт
1.	надання послуг соціально вразливим верствам та маломобільним групам населення;
2.	супровід осіб з інвалідністю по зору;
3.	догляд за особами з інвалідністю та людьми похилого віку в спеціалізованих медичних закладах;
4.	роботи з благоустрою та впорядкування населених пунктів, меморіалів, пам'ятників та кладовищ, ліквідація наслідків стихійних явищ;
5.	забезпечення життєдіяльності громадян, які постраждали внаслідок бойових дій, зокрема надання супроводу для відновлення документів постраждалих, розселення, забезпечення харчуванням, одягом;
6.	розвантаження, фасування, доставка гуманітарної допомоги та гарячого харчування для мало мобільних груп населення;
7.	для потреб ЗСУ (плетіння маскувальних сіток, консервування та виготовлення сухпайків, дрібний ремонт амуніції та пошиття одягу);
8.	розбір завалів та відновлення об'єктів (будинки, пам'ятники культури) пошкоджені внаслідок бойових дій;
9.	будівництво захисних споруд цивільного захисту та підтримання їх сталого функціонування, ремонтно-відновлювальні роботи, зокрема на об'єктах забезпечення життєдіяльності людей.

Примітка. Складено за даними [13]

Зважаючи на характер робіт з тимчасової зайнятості слід відмітити їх спеціалізоване спрямування для забезпечення тилового життя країни в умовах війни. Відтак регіональний зріз осіб, які отримали тимчасове працевлаштування, здебільшого, стосується саме прифронтових територій України (див. рис. 2.7).

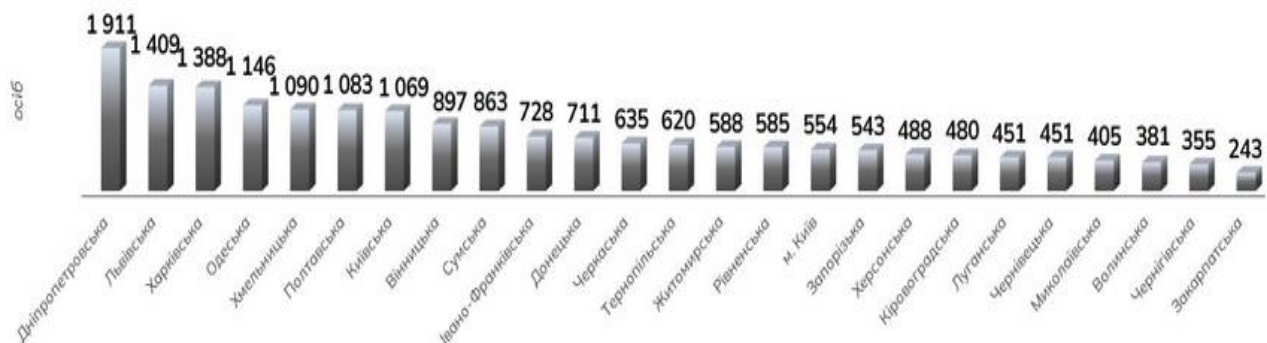
Рис. 2.7. Кількість осіб, які брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру у січні – вересні 2024 року за регіонами [13]

ДСЗ у своїй діяльності сприяє професійному навчанню безробітних осіб, які звернулися до такого органу з потребою надання даного виду послуги. Так, у звітних даних ДСЗ України за період 9-ти місяців 2024 року 33 тис. осіб проходили професійне навчання за цільовими напрямками ДСЗ, з них 19 тис. осіб проходили навчання у центрах професійно-технічної освіти ДСЗ у містах України, а саме у: Дніпрі, Івано-Франківську, Львові, Одесі, Полтаві, Рівному, Сумах та у Харкові.

У 2024 році було започатковано експериментальний проект з професійного навчання учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни, зокрема у навчальні заклади було спрямовано 1821 особу.

Активною сферою діяльності ДСЗ є надання ваучерів на навчання. Зокрема, за 9 місяців 2024 року такими ваучерами скористалися 19 тис. осіб, вартість 1 ваучера становила 30 тис. грн. та поширюються ваучери на 155 професій та спеціальностей. Найбільш поширеними професіями та спеціальностями стали: кондитер, кухар, медсестринство, медицина, соціальна робота, психологія, дошкільна освіта, тракторист, водій, електрозварник та

електромонтер. На рис. 2.8 подано чисельність осіб за областями України, яким надано ваучер на навчання.

Рис. 2.8. Чисельність осіб за областями України, яким надано ваучер на навчання за січень-вересень 2024 року [13]

Найбільше можливістю отримати освіту за кошти держави скористалися громадяни таких областей як: Дніпропетровської, Львівської, Харківської, Одеської і Хмельницької. Прив'язку до ведення військових дій чи інших подій в Україні такий розподіл не має, адже у різних регіонах сьогодні проживають ВПО, які також можуть скористатися такою нагодою отримати відповідну кваліфікацію.

Вперше у 2024 році ДСЗ було спрямовано профіцит бюджету Фонду ЗДССБ на мікрогранти чи гранти на створення або започаткування і розвитку власного бізнесу. Так, з початку дії програми «Власна справа» отримали перемогу та мікрогрант 20 тис. осіб. Загальна сума мікрогрантів становила 4,9 млрд. грн. Внаслідок реалізації даної програми за показниками на жовтень 2024 року планується створити 38 тис. робочих місць, а 28 тис. осіб уже прийнято на нові робочі місця. За програмою гранту для ветеранів та другого з подружжя 1066 осіб отримали перемогу, загальна сума гранту становить 498 млн. грн. Заплановано створити 2 тис. робочих місць і вже прийнято на нові створені робочі місця 550 осіб.

Таким чином, активна участь ДСЗ у реалізації грантових програм сприяє розвитку малого бізнесу в Україні та активної зайнятості населення.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ БЕЗРОБІТНИХ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ

Повномасштабна російсько-українська війна триває вже понад два з половиною років. Внаслідок воєнних дій мільйони співвітчизників змушені були залишити власну роботу, домівки та в цілому своє звичне життя. В результаті цього виникли ряд негативних наслідків війни соціального характеру, а саме: зростання рівня безробіття в країні, гендерна нерівність, соціальне відчуження, різного роду дискримінації на робочих місцях, поширення рівня бідності. За підсумками Міжнародної організації праці, через війну в країні втрачено близько 5 млн. робочих місць. Феномен безробіття є найбільш гострою проблемою, з якою стикаються сьогодні громадяни країни. Якщо у довоєнний період причиною безробіття були процеси неефективного використання робочої сили та відсутність відповідних економічних умов застосування власних навичок роботи за адекватну плату праці, то сьогодні основною причиною є війна. І хоча за офіційними статистичними показниками безробіття нині в країні є порівняно низьким через масову міграцію населення, то фактичний його показник набуває масового характеру та формує реальну загрозу держави.

Проблема безробіття і сприяння зайнятості населення сьогодні набуває неабиякої актуальності, що обумовлює необхідність підвищення соціального захисту безробітних осіб. Відтак, «захист від безробіття повинен бути невід'ємним складником державної політики, спрямованим на вирішення важливих соціально-економічних завдань: з одного боку, це збереження й максимального повне використання трудового потенціалу населення, з другого – зниження соціальної напруженості, пов'язаної з наявністю в суспільстві груп населення, які втратили дохід, і погіршили соціальний статус» [47, с. 207].

Питання удосконалення соціального захисту і соціального страхування безробітних громадян є різноплановим і може бути приведених до кількох організаційно-правових форм. Як відмічає Л. Шумна, «організаційно-правова форма соціального захисту становить собою законодавчо передбачений спосіб організації здійснення права громадян на такий захист, який має спеціальні завдання, зумовлений соціальними ризиками, видами захисту, колом суб'єктів, які їх отримують і які їх надають, а також джерелами й порядком формування відповідних коштів. Значення досліджуваних форм полягає в тому, що вони створюють підвалини для більш раціонального розподілу фінансово-матеріальних ресурсів на соціальний захист та їх використання на підставі принципу соціальної справедливості» [26, с. 236]. При цьому автор відмічає, що «організаційно-правові форми соціального захисту постійно трансформуються й наповнюються новим змістом. Однак чітке і зрозуміле їх визначення є підставою й гарантією своєчасної й у повному обсязі реалізації людиною конституційного права на такий захист» [26].

Комплексною системою організаційно-правових форм соціального страхування безробітних є сукупність взаємопов'язаних та законодавчо визначених способів організації та фінансового забезпечення соціального захисту у разі настання безробіття, а також відповідних механізмів і засобів реалізації громадянами прав у даній сфері, які дозволяють найбільш раціонально і ефективно використовувати фінансові ресурси на основі принципів соціальної справедливості.

Комплексна система організаційно-правових форм соціального захисту безробітних осіб включає: загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальну підтримку, державні соціальні програми та законодавчо встановлені пільги і гарантії.

Вже сьогодні з метою подолання безробіття Урядом проведено певні кроки. В Україні механізм соціального захисту безробітних передбачає певну взаємодію інструментів активної та пасивної державної політики. Так, інструменти активної політики у сфері соціального захисту безробітних

громадян передбачають спрямування та активізацію зусиль щодо підвищення конкурентоспроможності безробітних громадян на ринку праці, а інструменти пасивної політики спрямовані на здійснення компенсаційних виплат втраченого трудового доходу за період незайнятості. Звичайно, вищим рівнем економічної та соціальної ефективності володіють інструменти активної державної політики, адже в основі їх реалізації покладено принцип соціальної підтримки безробітних осіб за умови їх відповідної трудової активності. Одним із вагомих інструментом соціального захисту безробітних осіб є їх офіційне працевлаштування.

Сьогодні Урядом розроблено державні соціальні програми щодо сприяння зайнятості населення. Так, програма «Робота» передбачає можливість отримання від держави грантів різного виду: мікрогранти на суму до 250 тис. грн.; грант «Власна справа» дозволяє бажуючи отримати кошти для започаткування і ведення власного бізнесу при умові працевлаштування 2 найманих осіб. Дана програма є найбільш поширеною з поміж усіх мікрогрантових програм сприяння і підтримки бізнесу, які запровадив уряд, що підтверджується високим показником поданих заявок на участь у конкурсі «Власна справа» – понад 10 тис. осіб.

Урядом також розроблено і запропоновано механізм залучення безробітних осіб до виконання суспільно корисних робіт, у яких є нагальна потреба на окремих територіях. Громадяни, які з певних причин залишились без постійного місця роботи можуть долучитися до програми «Армія відновлення» держави і отримати за свою роботи відповідну оплату. Таким чином, безробітних осіб можна залучити до виконання суспільних робіт оборонного характеру, з ліквідації наслідків надзвичайних подій природного, техногенного та воєнного характеру. Ці роботи можуть бути пов'язані із задоволенням потреб ЗСУ чи інших військових формувань, із забезпечення певних потреб економіки країни та життєдіяльності її громадян. А саме: «облаштування блок-постів, порубка дерев для укріплення окопів; заготівля дров для військових та населення; розбір завалів та відновлення житлових

будинків, інших приміщень, пошкоджених у результаті бойових дій; укріплення дамб; розчищення автомобільних доріг від завалів; розвантаження гуманітарної допомоги; облаштування підвальних приміщень у багатоповерхових будинках, школах під укриття; ремонтно-відновлювальні роботи у приміщеннях соціальної сфери; надання допомоги переселенцям, людям з інвалідністю, людям літнього віку» [4]. Безробітні особах в межах реалізації проекту «Армія відновлення» отримують оплату за працю у розмірі не менше мінімальної заробітної плати, яка становить 8000 грн. Дана сума є вищою за соціальну допомогу по безробіттю. З учасниками зазначених робіт укладають строкові трудові договори і, відповідно, на цей період часу допомога по безробіттю не виплачується.

Щодо сприяння розвитку бізнесу, то Урядом запроваджено ряд державних програм із його переміщення на безпечні території країни. На місцях допомогу при влаштуванні місця проживання, місця переведення бізнесу та інше надають обласні військові адміністрації. Відтак, форма державного сприяння піднесення економіки країни і підтримки малого і середнього бізнесу полягає у наданні допомоги суб'єктам підприємницької діяльності у переміщенні потужностей виробництва. Незважаючи на поживлення економічної діяльності в Україні має місце безробіття. Відтак, запорукою вирішення питань зайнятості та безробіття в Україні є комплексна розробка та реалізація заходів у соціально-трудої сфері. До базових напрямів з подолання безробіття відносять:

- «підвищення добробуту за рахунок особистого трудового внеску, підприємництва та ділової активності;
- надання відповідної допомоги по безробіттю, збереження робочих місць та перепідготовка осіб, які втратили роботу;
- проведення ґрунтовної пенсійної реформи;
- сприяння всебічному державному захисту інтелектуального потенціалу суспільства;

- проведення спеціальних ярмарків праці для навчальних закладів з метою працевлаштування випускників;
- розширення досвіду організації зустрічей із роботодавцями та колишніми безробітними, які успішно знайшли роботу чи заснували власний бізнес;
- посилення координації міжнародної діяльності в частині інформаційного обміну з питань зайнятості;
- забезпечення стабільного фінансування та державної підтримки розвитку соціальної сфери» [39].

Державна політика у сфері зайнятості населення повинна гарантувати соціальний захист громадян шляхом забезпечення відповідних умов життєдіяльності, регулювання рівня соціальних виплат та дана дання соціальних послуг з працевлаштування, стимулювання створення нових робочих місць.

Підсумовуючи викладене, потрібно констатувати, що нині проблеми безробіття і зайнятості населення є надзвичайно актуальними для України. Оскільки, нині вітчизняний ринок праці залишається у кризовому стані. Запорукою успішного вирішення питання безробіття і зайнятості в Україні має бути розробка і реалізація широкого комплексу відповідних програмних заходів. Насамперед, це стосується приведення законодавчого поля України у відповідність до спеціальних міжнародних норм та принципів, визначення, обґрунтування та реалізація Державної і територіальної програм сприяння зайнятості населення, підтримка функціонування стратегічно важливих суб'єктів підприємництва, а також створення сприятливого середовища для розвитку підприємницької діяльності безробітних осіб, розробка механізмів релокації чи переорієнтування окремих підприємств. Зростання рівня зайнятості населення повинно стати ключовим питанням повоєнної відбудови країни, її реінтеграції. Політичний діалог між усіма суб'єктами фінансових відносин має охоплювати поточні та довгострокові потреби, сформовані на ринку праці.

Таким чином, удосконалення соціального захисту безробітних є важливим завданням державної політики, що спрямоване на підвищення рівня життя та забезпечення соціальної стабільності в суспільстві. Для покращення системи соціального захисту безробітних необхідно реалізувати комплекс заходів, які включають:

– *модернізацію системи допомоги по безробіттю*: забезпечення справедливого і своєчасного нарахування допомоги залежно від попереднього рівня доходів, стажу роботи та сімейних обставин. Важливо встановити прозорі критерії для розрахунку розміру виплат та гарантувати їх своєчасне отримання. Активізація програм підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки: необхідно розвивати програми для підвищення кваліфікації безробітних або перепідготовки для роботи в нових сферах, що сприятиме їхньому працевлаштуванню. Це може включати фінансування курсів або стипендії для отримання нових професій;

– *інтеграцію нових цифрових рішень*: впровадження цифрових платформ для реєстрації та моніторингу безробітних, які можуть полегшити доступ до програм працевлаштування та навчання, а також забезпечити зручність отримання соціальних виплат;

– *підтримка підприємницьких ініціатив*: надання фінансової допомоги та консультаційних послуг для безробітних, які бажають створити власний бізнес. Це сприятиме розвитку малого та середнього підприємництва, а також зниженню рівня безробіття;

– *психологічна підтримка*: впровадження програм психологічної підтримки для безробітних з метою полегшення стресу від втрати роботи, надання мотиваційних тренінгів та допомоги у пошуку нових можливостей;

– *розширення співпраці з роботодавцями*: залучення роботодавців до активного пошуку та працевлаштування безробітних через програми стажувань, тимчасової зайнятості або гнучких форм роботи.

Удосконалення соціального захисту безробітних допоможе забезпечити їх адаптацію до умов ринку праці, стимулювати самозайнятість і сприяти соціальній стабільності в країні.

У післявоєнний період в Україні питання сприяння зайнятості населення стає надзвичайно важливим для відновлення економіки та соціальної стабільності. Враховуючи складні обставини, спричинені війною, реабілітація ринку праці потребує системного підходу та реалізації комплексних заходів.

Основними напрямками сприяння зайнятості населення в Україні у післявоєнний період можуть бути наступні:

1. Відновлення інфраструктури та створення нових робочих місць: масштабне відновлення інфраструктури, зруйнованої під час війни, може стати важливим драйвером для працевлаштування населення. Реконструкція житлових будинків, доріг, мостів, шкіл, лікарень та інших об'єктів інфраструктури сприятиме створенню тисяч нових робочих місць у різних галузях, таких як будівництво, логістика та інженерія.

2. Розвиток малого та середнього бізнесу: підтримка підприємництва є важливим аспектом відновлення зайнятості. Держава має забезпечити доступ до пільгового кредитування, податкових канікул та консультаційної підтримки для створення та розвитку малого та середнього бізнесу, особливо в постраждалих регіонах. Це сприятиме появі нових робочих місць та економічній стабільності.

3. Програми перекваліфікації та навчання: після війни багато людей можуть втратити роботу внаслідок змін у структурі ринку праці. Необхідно розвивати програми перекваліфікації, навчання новим професіям та підвищення кваліфікації. Особлива увага має приділятися підтримці ветеранів, ВПО та інших вразливих категорій населення, що дозволить їм інтегруватися на ринку праці.

4. Підтримка аграрного сектора: сільське господарство в Україні завжди відіграло важливу роль у зайнятості населення, особливо у сільських районах. Відновлення та модернізація аграрного сектора, створення умов для

розвитку фермерства та агропідприємств допоможуть залучити людей до роботи та відновити економічний потенціал сільських територій.

5. Інтеграція переселенців на ринку праці: внутрішньо переміщені особи (ВПО) потребують підтримки у працевлаштуванні на нових місцях проживання. Це вимагає створення гнучких програм зайнятості, що передбачають співпрацю з місцевими роботодавцями, державну підтримку переселенців та заходи щодо їх адаптації до нових умов роботи.

6. Інвестиції у цифрову економіку та інноваційні галузі: стимулювання розвитку ІТ-сектора, зеленої економіки, відновлюваної енергетики та інших інноваційних галузей сприятиме створенню високооплачуваних робочих місць, залученню молоді та фахівців з високим рівнем кваліфікації, а також сприятиме зростанню ВВП.

7. Мотивація роботодавців до найму соціально вразливих категорій: важливо розробити програми стимулювання роботодавців, які наймають ветеранів, людей з інвалідністю, ВПО та інші вразливі групи населення. Це можуть бути податкові пільги, субсидії на навчання або компенсації витрат на працевлаштування.

8. Розвиток сфери соціальних послуг: в післявоєнний період зросте потреба в соціальних послугах, таких як медична, психологічна та реабілітаційна допомога. Це дозволить створити нові робочі місця в галузі охорони здоров'я, соціального забезпечення та освіти, одночасно забезпечивши підтримку для тих, хто постраждав від війни.

Таким чином, стратегія сприяння зайнятості в післявоєнний період повинна охоплювати широке коло заходів, орієнтованих на відновлення економіки, підтримку бізнесу, професійну перепідготовку та інтеграцію вразливих категорій населення. Це дозволить забезпечити стабільний рівень зайнятості та сприятиме соціально-економічному відродженню України.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження у процесі виконання кваліфікаційної роботи можна зробити такі висновки та узагальнення.

Безробіття, як суспільне явище, може становити загрозу національному розвитку та безпеці країни, адже може стати основною причиною соціально-економічної дестабілізації в країні. Економічна криза попередніх років, спалах пандемії 2019-2020 років, воєнний стан на території України загострили проблему зайнятості населення в Україні та світі, при цьому значно зросла соціальна напруженість суспільства та його політична нестабільність.

Процеси, які проходять на ринку праці, передбачають державний соціальний захист громадян, що включає не лише надання матеріальної допомоги безробітним особам, а і передбачають ряд соціальних послуг таким громадянам щодо працевлаштування, підвищення кваліфікації, перекваліфікацію, допомогу на відкриття власного бізнесу та інше.

Таким чином, держава здійснює ряд заходів, спрямованих на зменшення негативних наслідків безробіття шляхом запровадження загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян на випадок безробіття.

Зазначимо, що ефективність заходів, які проводить держава у сфері сприяння зайнятості громадян залежить не лише від фінансування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, а, насамперед, від економічної та політичної ситуації в Україні. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття є системою прав, гарантій та обов'язків, яка має на меті матеріально забезпечити населення у випадку набуття ними статусу безробітних з незалежних від них обставин та надання їх різного роду соціальних послуг. Будь-яка працездатна особа повинна брати активну участь у програмах і заходах із забезпечення захисту населення від негативних соціальних наслідків, які можуть виникнути в ринковій економіці. Участь працездатної особи у солідарній системі обов'язкового соціального страхування на випадок безробіття є доволі

важливою умовою забезпечення ефективного безперебійного соціального захисту громадян країни.

Соціальний захист безробітних в Україні є важливим елементом державної соціальної політики, яка покликана забезпечити належний рівень життя громадян, що втратили роботу. Важливу роль у цьому процесі відіграє Державна служба зайнятості України, яка функціонує як посередник між безробітними особами та роботодавцями. Основними напрямками діяльності цієї установи є сприяння працевлаштуванню, виплата матеріальної допомоги безробітним, надання професійної орієнтації та організація програм підвищення кваліфікації.

Державна служба зайнятості впроваджує різноманітні проекти, спрямовані на зменшення рівня безробіття та підвищення конкурентоспроможності громадян на ринку праці. Це включає моніторинг стану ринку праці, надання консультацій та інформаційної підтримки, реалізацію програм професійного навчання та перепідготовки, а також стимулювання роботодавців до прийняття на роботу осіб, зареєстрованих у центрах зайнятості.

Для покращення системи соціального захисту безробітних необхідно реалізувати комплекс заходів, які включають:

- *модернізацію системи допомоги по безробіттю*: забезпечення справедливого і своєчасного нарахування допомоги залежно від попереднього рівня доходів, стажу роботи та сімейних обставин;

- *інтеграцію нових цифрових рішень*: впровадження цифрових платформ для реєстрації та моніторингу безробітних, які можуть полегшити доступ до програм працевлаштування та навчання, а також забезпечити зручність отримання соціальних виплат;

- *підтримка підприємницьких ініціатив*: надання фінансової допомоги та консультаційних послуг для безробітних, які бажають створити власний бізнес. Зазначене сприятиме розвитку малого та середнього підприємництва, а також зниженню рівня безробіття;

– *психологічна підтримка*: впровадження програм психологічної підтримки для безробітних з метою полегшення стресу від втрати роботи, надання мотиваційних тренінгів та допомоги у пошуку нових можливостей;

– *розширення співпраці з роботодавцями*: залучення роботодавців до активного пошуку та працевлаштування безробітних через програми стажувань, тимчасової зайнятості або гнучких форм роботи.

Удосконалення соціального захисту безробітних допоможе забезпечити їх адаптацію до умов ринку праці, стимулювати самозайнятість і сприяти соціальній стабільності в країні.

У післявоєнний період в Україні питання сприяння зайнятості населення стає надзвичайно важливим для відновлення економіки та соціальної стабільності. Враховуючи складні обставини, спричинені війною, реабілітація ринку праці потребує системного підходу та реалізації комплексних заходів.

Основними напрямками сприяння зайнятості населення в Україні у післявоєнний період можуть бути наступні:

1. Відновлення інфраструктури та створення нових робочих місць.
2. Розвиток малого та середнього бізнесу.
3. Програми перекваліфікації та навчання для безробітних громадян.
4. Підтримка аграрного сектора економіки країни.
5. Інтеграція переселенців на ринку праці.
6. Інвестиції у цифрову економіку та інноваційні галузі.
7. Мотивація роботодавців до найму соціально вразливих категорій.
8. Розвиток сфери соціальних послуг.

Таким чином, стратегія сприяння зайнятості в післявоєнний період повинна охоплювати широке коло заходів, орієнтованих на відновлення економіки, підтримку бізнесу, професійну перепідготовку та інтеграцію вразливих категорій населення. Це дозволить забезпечити стабільний рівень зайнятості та сприятиме соціально-економічному відродженню України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. [Kyrylenko](#), A Sydorчук, S Koval, [I Sydor](#) (2022). Analiz vytrat yak skladova otsinky finansovoho stanu domohospodarstv. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3(44), 82–91. <https://doi.org/10.55643/fcaptr.3.44.2022.3786>
2. Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viyny>
3. Бондаренко С.М., Касич А.О. Використання концепції загального управління якістю (TQM) в органах місцевого самоврядування. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 2. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1029>
4. Гапочка В. М. Соціальний захист безробітних: реалії сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Випуск 74. С. 171-176.
5. Гонтар З. Г. Перспективні напрями вдосконалення соціальної політики в Україні з урахуванням досвіду європейських країн. *Економіка праці, демографія, соціальна політика*. 2021. Випуск 3 (149). С. 36-42.
6. Грідін О. В. Актуальні проблеми, сучасні тенденції та основні напрями подолання безробіття в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 38. С. 113-124.
7. Губська Я. В. Професійна підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації як важливі види соціальних послуг у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2017. № 2 (34). С. 104-113.
8. Дані відкритих вакансій. Державна служба зайнятості України. URL: https://www.dcz.gov.ua/opendata/dataset1?filter=%2Fapi%2F3%2Faction%2Fpackage_show%3Fid%3D000

9. Державна служба зайнятості: веб-сайт. URL: <https://www.dcz.gov.ua/>
10. Допомога по безробіттю: нові правила URL: <https://law-in-war.org/dopomoga-po-bezrobittyu-novi-pravyala/>
11. Єдиний портал вакансій. Державна служба зайнятості. URL: <https://vpn.dcz.gov.ua/job>
12. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2023 рік. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_PFU_2023_.pdf
13. Звіт про роботу Державної служби зайнятості за 9 місяців 2024 року. URL: <https://vpn.dcz.gov.ua/result/period?filter=2024>
14. Звіти про виконання бюджету Фонду ЗДССБ України за період 2021-2023 роки. URL: <https://dcz.gov.ua/budget/period>
15. Кифяк В., Дмитрієва О., Сироїчко К. Безробіття в Україні та шляхи його подолання. *Проблеми і перспективи розвитку економіки та управління*. 2019. № 1 (17). С. 19-26.
16. Кількість зареєстрованих безробітних в Україні. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/>
17. Комплексний аналіз діяльності Державної служби зайнятості на національному, регіональному і місцевому рівнях. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/employment-services-report-UNRPP.pdf>
18. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
19. Концепція стратегії повоєнного відновлення та розвитку України / Національний інститут стратегічних досліджень. 2022. 16 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-05/stratvidnovlennya-koncept-v2.pdf>
20. Кравець І. М., Крушинська А. В. Зайнятість та соціальне страхування: аспекти захисту економічно активного населення. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 6. Том 1. С. 113-120.

21. Крайник О.П., Бліщук К., Лопушняк Г. Соціально-економічний розвиток регіону: механізми державного впливу : монографія. Львів, 2011. 228 с.
22. Кудрицький О. О. Соціальне страхування та особливості його фінансового забезпечення в Україні. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 10. С. 94-101.
23. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу. К.: КНЕУ, 2008. 330 с.
24. Моторнюк У.І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави. *Економіка та держава*. 2016. № 12. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2016/7.pdf
25. Оприщенко А. Безробіття в Україні: шляхи подолання та повоєнний досвід інших країн. URL: <https://zaborona.com/bezrobittya-v-ukrayini-shlyahy-podolannya-ta-pislyavoyennyj-dosvid-inshyh-krayin/>
26. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування № 16/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text>
27. П'ятнадцяте загальнонаціональне опитування. Україна під час війни. Зайнятість і доходи. Соціальна група «Рейтинг». 2022. 60 с. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_job_income_1000_ua_072022_%D1%85v_press.pdf
28. Петрушка О. В. Іноземний досвід фінансового забезпечення громадян на випадок безробіття. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 10. С. 23-26.
29. Петрушка О.В., Сидор І.П. Корпоративні та індивідуальні пенсійні програми: особливості практичної реалізації. *Регіональна економіка та управління*. 2019. № 3 (25). С. 47-50.
30. Петрушка О.В., Сидор І.П. Розподільні та накопичувальні пенсійні системи: азіатський досвід та висновки для України. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 35. С. 405-410.
31. Петрушка О. В., Шулюк Б. С. Іноземний досвід соціального страхування громадян на випадок безробіття на прикладі Японії. URL:

<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/41934/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf>

32. Про Державний бюджет України на 2024 рік. Закон України № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>
33. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття. Закон України № 1533-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text>
34. Про зайнятість населення. Закон України № 5067-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
35. Про затвердження Положення про Державну службу зайнятості. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 16.12.2020 № 2663. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1305-20#Text>
36. Про затвердження порядку реєстрації, перереєстрації та ведення обліку громадян, які шукають роботу, і безробітних. Постанова КМУ від 30 березня 2023 року № 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2023-%D0%BF#Text>
37. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Закон України № 2464-VI/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text>
38. Професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників. КАДРОВИК.UA. URL: <https://www.kadrovik.ua/content/profesiynapidgotovka-perepidgotovka-ta-pidvishchennya-kvalifikaciyi-pracivnikiv>
39. Публічне управління у сфері зайнятості в Україні у контексті євроінтеграції: проблеми, ефективність, інноваційність, результативність: колективна монографія / за наук. ред. д. держ. упр. Р. В. Войтович та К.В. Дубич. Київ, 2020. 480 с.

40. Ринок праці України 2022-2023: стан, тенденції та перспективи. URL: https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebrd_ukraine-lm-1.pdf
41. Сидор І., Віятик І. Фінансове консультування та його вплив на зростання суспільного добробуту населення. *Світ фінансів*. 2021. № 4. С. 88-103.
42. Сидор І., Денисюк Т. Державне пенсійне страхування в Україні: виклики сучасності та напрями реформування. *Світ фінансів*. 2022. № 1. С. 22-35.
43. Сидор І. П., Коваль С. Л. Потенційні можливості зростання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні та їх вплив на рівень життя населення. *Регіональна економіка*. 2019. № 3 (25). С. 92-96.
44. Сидор І. П. Податковий і неподатковий механізми наповнення місцевих бюджетів в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 9. С. 41-48.
45. Соціальне страхування : підруч. / за ред. О.П. Кириленко та В.С. Толуб'яка. Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2016. – 516 с.
46. СПО об'єднань профспілок висловив правову позицію. URL: <https://pon.org.ua/novyny/10872-spo-obiednan-profspilok-vyslovyv-pravovu-pozyciu-shchodo-uriadovogo-proiektu-trudovogo-kodeksu.html>
47. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/870/>
48. Студеннікова Ю. Ринок праці в умовах війни: демографічні виклики для України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3909003-rinok-praci-v-umovah-vijni-demograficni-vikliki-dla-ukraini.html>
49. Умови призначення, тривалість та розміри виплати допомоги по безробіттю. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/>
50. Уряд затвердив бюджет Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2023 рік. URL: <https://www.telegraf.in.ua/kremenchug/10114728-urjad-zatverdiv-bjudzhet-fo>
51. Урядом збільшено видатки на гранти на створення або розвитку бізнесу за рахунок коштів соціального страхування. URL: <https://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/sotsialne-strakhuvannya-i>

52. Хандій О.О., Шестопапов В. І. Безробіття під час війни: аналітичні аспекти. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2022. № 4 (274). С. 76-84.